

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Yhdessä enemmän

Ympärileikkauksen oikeudellinen näkökulma

Jussila, Ida

Vieru, Oona

2016 Hyvinkää

Laurea-ammattikorkeakoulu
Hyvinkää

Ympärileikkauksen oikeudellinen näkökulma

Ida Jussila, 1400497
Oona Vieru, 1400504
Irma Pahlman
Liiketalous, oikeudellinen
osaaminen
Opinnäytetyö
12/2016

Ida Jussila ja Oona Vieru

Ympärileikkauksen oikeudellinen näkökulma

Vuosi 2016 Sivumäärä 59

Opinnäytetyön aiheena on poikien ympärileikkauksen oikeudellinen näkökulma Suomessa. Opinnäytetyössä tarkastellaan poikien ympärileikkausta kansainvälisen sekä kansallisen lainsäädännön kautta. Kansainvälistä lainsäädäntöä on tarkasteltu EU-oikeuden ja YK:n ihmisoikeussopimuksien pohjalta. Kansallisen lainsäädännön osalta on tarkasteltu Suomen perustuslakia (731/1999) sekä pohdittu rikos-, terveys- ja perheoikeudellista näkökulmaa. Opinnäytetyössä tarkastellaan ympärileikkauksen uskonnollisia, kulttuurisia ja lääketieteellisiä syitä.

Työn tavoitteena on selvittää ympärileikkauksen hyväksyttävyyttä. Poikien ympärileikkauksen hyväksyttävyys on aiheuttanut paljon keskustelua Suomessa viime vuosina. Suomessa ei ole lakia poikien ympärileikkauksesta, mutta tällä hetkellä tutkitaan lain tarpeellisuutta.

Korkeimman oikeuden linja on muuttunut ajansaatossa. Aiemmin korkein oikeus hylkäsi pahoinpitelysyytteet ympärileikkauksista, mutta keväällä 2016 korkein oikeus tuomitsi pojan ympärileikkauksen pahoinpitelyksi.

Opinnäytetyössä nostetaan esille ihmisen ruumiillisen koskemattomuuden merkitys, toimenpiteen välittömän hyödyn tärkeys sekä lapsen kehitystason arviointi.

Tietoperustana opinnäytetyössä käytettiin virallislähteitä, painettuja ja sähköisiä lähteitä sekä videolähteitä. Virallislähteet muodostuivat laeista, kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista, hallituksen esityksistä ja korkeimman oikeuden ennakkopäätöksistä.

Ida Jussila and Oona Vieru

Legal aspects of male circumcision

Year	2016	Pages	59
------	------	-------	----

The topic of this thesis is legal aspects of male circumcision in Finland. The thesis is based on Criminal law, Family law, European Union law and Health law. This thesis researches aspects relating to religious, cultural and medical reasons for male circumcision.

Male circumcision's acceptability has caused a lot of discussion in Finland during the last few years. There is not a law relating to male circumcision in Finland but there has been research done relating to how necessary such law is at this time.

The Supreme Court's policy has changed over the years. Previously the Supreme Court's view was that male circumcision is not abuse. However, recently, in the spring of 2016 the Supreme Court gave a judgement that male circumcision was abuse.

Laki- ja lyhenneluettelo

EU	Euroopan unioni
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999
ESP	Euroopan sosiaalinen peruskirja 80/2002
ETENE	Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta
HE	Hallituksen esitys
KKO	Korkein oikeus
KP-sopimus	Kansalaisyhteisö- ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus 8/1976
LHL	Laki lapsenhuollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361
LOS	YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus 60/1991
LSL	Lastensuojelulaki 13.4.2007/417
SosHL	Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/3101
STM	Sosiaali- ja terveysministeriö
PL	Suomen perustuslaki 11.6.1999/731
PotL	Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 17.8.1992/785
RL	Rikoslaki 19.12.1889/39
TSS-sopimus	Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus 6/1976
UskonnonvapausL	Uskonnonvapauslaki 6.6.2003/453

YK

Yhdistyneet kansakunnat

WHO

Maailman terveysjärjestö (World Health Organization)

Sisällys

1	Johdanto.....	9
	1.1 Työn tavoite.....	10
2	Poikien ympärileikkaus.....	10
3	Tyttöjen ympärileikkaus.....	12
4	Näkökulmia ympärileikkaukseen.....	14
	4.1 Lääketiede.....	15
	4.2 Kulttuuri.....	15
	4.3 Uskonto.....	17
	4.3.1 Kristinusko.....	17
	4.3.2 Islam.....	18
	4.3.3 Juutalaisuus.....	19
5	YK:n ihmisoikeussopimuksia.....	20
	5.1 YK:n ihmisoikeuksien julistus.....	21
	5.2 KP-sopimus ja TSS-sopimus.....	21
	5.3 YK:n lapsen oikeuksien sopimus.....	22
6	EU-oikeudellinen näkökulma.....	23
	6.1 Euroopan ihmisoikeussopimus.....	24
	6.2 Euroopan sosiaalinen peruskirja.....	25
	6.3 Yleissopimus ihmisoikeuksista ja biolääketieteestä.....	27
	6.4 Kansainvälisen oikeuden suhde kansalliseen oikeuteen.....	28
7	Suomen perustuslaki.....	29
	7.1 Perusoikeudet.....	29
	7.2 Oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen.....	30
8	Rikosoikeudellinen näkökulma.....	32
	8.1 Henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista.....	32
	8.2 Ympärileikkauksen rikosoikeudellinen arviointi.....	33
	8.2.1 KKO 2008:93.....	33
	8.2.2 KKO 2016:24.....	34
	8.2.3 KKO 2016:25.....	36
9	Terveysoikeudellinen näkökulma.....	37
	9.1 Terveydenhuollon ammattihenkilön velvollisuuksia ja oikeuksia.....	37
	9.1.1 Hoitopäätös.....	38
	9.1.2 Rikosoikeudellinen vastuu.....	39
	9.2 Potilaan oikeuksia.....	39
	9.2.1 Potilaan oikeus hoitoon.....	40
	9.2.2 Potilaan hoitoon liittyviä yleisiä periaatteita.....	41
	9.2.3 Alaikäisen potilaan itsemääräämisoikeus.....	41

10	Perheoikeudellinen näkökulma.....	42
	10.1 Lapsen oikeudet	43
	10.2 Huoltajuus ja vanhemmuus	44
11	Ympärileikkauksen nykytila Suomessa	46
	11.1 Sosiaali- ja terveysministeriön ohje poikien ei-lääketieteellisestä ympärileikkauksesta	47
	11.2 Asiantuntijoiden näkemyksiä	48
12	Yhteenveto ja johtopäätökset	49
	Lähteet	52
	Kuviot..	58
	Taulukot	59

1 Johdanto

Opinnäytetyössä tarkastellaan poikien ei-lääketieteellisen ympärileikkauksen hyväksyttävyyttä Suomessa. Asiaa käsitellään EU-oikeuden sekä rikos-, terveys- ja perheoikeuden näkökulmien kautta. Opinnäytetyössä on käsitelty ihmisten perusoikeuksia, jotka liittyvät tavalla tai toisella ympärileikkauksen hyväksyttävyyden arviointiin.

Ympärileikkauksen merkitystä tarkastellaan lääketieteen, kulttuurin ja uskonnon kautta. Uskonnoista on mainittu islam, juutalaisuus ja kristinusko, koska ne ovat maailman suurimmat uskonnot.¹ Näissä uskonnoissa ilmenee myös poikien ympärileikkausta.²

Kansainvälisiä ihmisoikeuksia tarkastellaan EU-oikeuden ja YK:n ihmisoikeussopimusten näkökulmasta. EU-oikeuden merkittävimpiä sopimuksia ovat Euroopan ihmisoikeussopimus (63/1999), Euroopan sosiaalinen peruskirja (80/2002) sekä Euroopan neuvoston yleissopimus ihmisoikeuksien ja ihmisarvon suojaamiseksi biologian ja lääketieteen alalla (24/2010). YK:n sopimuksista tarkastellaan YK:n ihmisoikeuksien julistusta, YK:n lapsen oikeuksien yleissopimusta (60/1991), kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevaa yleissopimusta (8/1976) sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevaa yleissopimusta (6/1976).

Poikien ympärileikkauksen hyväksyttävyyttä selvitetään rikoslain (39/1889) ja korkeimman oikeuden ennakkopäätösten avulla. Terveysoikeudellisesta näkökulmasta tarkastellaan terveydenhuollon ammattihenkilön velvollisuuksia ja oikeuksia sekä potilaan oikeuksia, kuten potilaan oikeutta hoitoon ja alaikäisen potilaan itsemääräämisoikeutta. Perheoikeuden näkökulmasta käsitellään lapsen etua ja oikeuksia sekä huoltajien merkitystä lapsen asioihin.

Opinnäytetyössä keskitytään poikien ympärileikkaukseen, koska tyttöjen ympärileikkaus ei ole hyväksyttyä. Poikien ja tyttöjen ympärileikkausta ei voi suoranaisesti verrata keskenään, sillä tyttöjen ympärileikkauksesta ei ole minkäänlaista terveydellistä hyötyä.³ Poikien ympärileikkaus on ajankohtainen lisääntyneen maahanmuuton myötä.⁴

Opinnäytetyössä pohditaan, tulisiko Suomeen saada poikien ympärileikkaukseen liittyvä laki, koska sellaista Suomessa ei vielä ole. Suomessa on viime vuosina käyty kiivasta keskustelua siitä, onko poikien ei-lääketieteellinen ympärileikkaus hyväksyttävää vai ei.⁵ Vuonna 2016 korkeimman oikeuden ennakkopäätöksessä KKO 2016:25 korkein oikeus tuomitsi pojan ympäri-

¹ Pew Research Center 2010.

² Stenman 2004, 11 ja 15.

³ KKO 2008:93, 27.

⁴ Stenman 2004, 32.

⁵ Yle Spotlight 2016.

leikkauksen pahoinpitelynä, kun aikaisemmissa samantapaisissa oikeustapauksissa korkein oikeus hylkäsi syytteet.

1.1 Työn tavoite

Opinnäytetyön tavoitteena on käsitellä poikien ympärileikkauksen oikeudellista näkökulmaa. Opinnäytetyössä tarkastellaan sitä, onko lapsen ympärileikkaus pahoinpitely ja onko vanhemmillä oikeus puuttua lapsen koskemattomuuteen. Työssä pohditaan myös sitä, miten Suomen lainsäädäntö vaikuttaa poikien ympärileikkaukseen ja tarvitaanko Suomeen ympärileikkauslaki.

Tavoitteisiin pyritään pääsemään tarkastelemalla virallislähteitä ja asiaan liittyvää taustatietoa. Virallislähteet koostuvat laeista, kansainvälisistä sopimuksista, hallituksen esityksistä ja korkeimman oikeuden ennakkopäätöksistä. Työssä on hyödynnetty myös painettuja ja sähköisiä lähteitä.

2 Poikien ympärileikkaus

Poikien ympärileikkaus eli circumcisio on toimenpide, jossa peniksen esinahka poistetaan osittain tai kokonaan. Esinahka suojaa peniksen kärkeä eli terskaa. Ympärileikkaus tehdään veitsellä tai instrumentilla, joka on tehty toimenpidettä varten. Poikien ympärileikkauksia tehdään hyvin monissa maissa. Poikien ympärileikkauksiin on monia erilaisia syitä, kuten lääketieteellinen syy, uskonnollinen syy, aikuistumisriitti, rutiinioperaatio sekä esteettinen syy. Lääketieteellinen syy voi olla esimerkiksi esinahan ahtaumasta johtuva paha tulehdus. Afrikan maissa ympärileikkaus kuuluu poikien aikuistumisriittiin. Esteettinen syy liittyy siihen, että ympärileikattua penistä pidetään helpompana hoitaa tai sitä pidetään paremman näköisenä.⁶

Kirurgin tekemä ympärileikkaus lapselle tehdään nukutuksessa ja päiväkirurgisesti, mikä tarkoittaa sitä, että leikkauksen jälkeen pääsee heti kotiin, kun virtsaaminen onnistuu. Toimenpiteessä haava ommellaan kiinni itsestään sulavalla langalla. Kivun estäminen tehdään paikallispuudutuksella ja kipulääkityksellä, mikä aloitetaan jo nukutuksen aikana ja sitä jatketaan heräämössä. Leikkaus kestää yleensä noin puoli tuntia, minkä jälkeen potilas siirretään heräämöhön. Leikkauksen jälkeinen seuranta-aika on noin kahdesta kolmeen tuntia. Kotona tulee syödä kipulääkkeitä ohjeiden mukaisesti eikä liikuntaa voi harrastaa yli kahteen viikkoon. Ompeleet sulavat noin viikossa tai kahdessa, ja leikkausarven häviäminen kestää tapauskohtaisesti puolesta vuodesta vuoteen. Aikuisille toimenpiteeseen riittää pelkkä paikallispuudutus, ja toimenpidettä ennen voidaan antaa esilääkitys. Aikuisilla työkyvyttömyys kestää noin

⁶ Kolehmainen 2010, 78 - 79 ja Stenman 2004, 11.

1-7 päivää työstä riippuen. Saunaan ei kannata mennä 2-3 viikkoon ja yhdynnässä voi olla kuukauden kuluttua leikkauksesta.⁷

Aikuisille ympärileikkaus tehdään yleensä fimoosin eli esinahan ahtauden vuoksi tai parafimoosin eli terskan kurouman vuoksi. Kyseessä on terveydellisestä syystä tehtävä ympärileikkaus. Parafimoosissa esinahka on vetäytynyt taakse ja aiheuttanut puristuksen terskaan, joten esinahka on leikattava. Kirurginen ympärileikkaus tehdään yleensä pienille poikalapsille uskonnollisista syistä. Pohjois-Amerikassa tehdään ympärileikkauksia myös ilman uskonnollista syytä. Tavallisesti toimenpiteen syynä on perinne tai hygienia.⁸

Ympärileikkaukseen liittyy useita mahdollisia komplikaatioita, joita ovat esimerkiksi haavoja peniksessä, verenmyrkytys, hallitsematon verenvuoto ja hematooma eli verenpurkauma. Vastasyntyneen ympärileikkaus on yksinkertaisempaa tehdä kuin aikuisten. Lasten ympärileikkauksissa on ollut vähemmän komplikaatioita. Komplikaatioista on kuitenkin melko vähän tutkimuksia ja komplikaatioiden määritelmä vaihtelee eri puolilla, joten komplikaatioiden muodosta ja määrästä ei tiedetä tarkkaan.⁹

Ympärileikkauksen on uskottu vähentävän riskiä saada tauteja ja sillä on yritetty estää myös masturbointia. Vasta hiljattain ympärileikkausta on pidetty seksuaalisena hyväksikäyttönä. Ympärileikkaus on väkivaltaa eikä terveystieteitä.¹⁰

Jo muinaiset egyptiläiset tekivät ympärileikkauksia. Ympärileikkaus näkyy historiallisessa taiteessa, kun leikattuja miehiä on ihannoitu. Toimenpide on ollut pitkään yleinen tapa.¹¹ Koko maailmassa 30 prosenttia pojista ja miehistä ovat ympärileikattuja. Ympärileikattuja on maailmassa 661,5 miljoonaa.¹² Ympärileikkauksen on uskottu jo sadan vuoden ajan vähentävän penissyövän riskiä. Tutkimusten mukaan esimerkiksi juutalaiset eivät ole sairastuneet penissyöpään. Kuitenkin toimenpide herättää vieläkin voimakasta keskustelua.¹³

Poikien ympärileikkaus on harvinaista Euroopassa, sillä vain 5 - 10 prosenttia pojista ympärileikataan. Yhdysvalloissa se taas on huomattavasti yleisempää, sillä jopa 55 prosenttia poikalapsista ympärileikataan. Eurooppalaisilla ja yhdysvaltalaisilla on hyvin erilaiset käsitykset ympärileikkauksesta. Voimakkaimmin ei-lääketieteellistä ympärileikkausta vastustavat Suomen Sexpo-säätiö ja Mannerheimin lastensuojeluliitto.¹⁴

⁷ Kolehmainen 2010, 78 - 81.

⁸ Moore, Dalley & Agur 2014, 426 - 427.

⁹ WHO 2007, 17.

¹⁰ Circumcision and Human Rights 2009, 6.

¹¹ Yle Teema 2016.

¹² WHO 2007, 8.

¹³ Maïche 2013, 44 - 48.

¹⁴ MTV3 2014.

Maa	Vuosi	Lapset (%)	Aikuiset (%)
Yhdysvallat	1999	63,3	80-90
Kanada	2008	32	50-60
Australia	2001	13	60-70
Britannia	2001	6	20-25
Ranska	2001	6	15-20
Filippiinit	1990	5	90-95
Etelä-Korea	2009	5	90-95
Kiina	2009	5	15-20
Meksiko	2006	2	20-30
Brasilia	2009	2	10-20
Uusi-Seelanti	1995	0,35	30-40

Taulukko 1: Ei-muslimimaissa tehdyt ympärileikkaukset (Maïche 2013, 47).

Norjassa ympärileikkaus tulisi tehdä julkisissa sairaaloissa. Lääkäreillä on kuitenkin mahdollisuus kieltäytyä toimenpiteen suorittamisesta. Tanskassa toimenpide voidaan tehdä uskonnollisista syistä yliopistollisessa sairaalassa. Ruotsissa ympärileikkaukset suoritetaan julkisissa sairaaloissa, yksityissairahoitoissa ja yksityispoliklinikoilla. Islannissa uskonnollisista syistä tehtävät ympärileikkaukset tehdään myös yksityissektorilla.¹⁵

Amerikassa on levinnyt sarjakuva Foreskin Man eli Esinahkamies, mikä vastustaa poikien ympärileikkausta. Sarjakuvan on tehnyt amerikkalainen Matthew Hess. Hess on kansalaisaktivisti ja hän johtaa järjestöä, joka vastustaa poikien ei-lääketieteellisistä syistä tehtyjä ympärileikkauksia. Sarjakuvan avulla hän yrittää kääntää ihmisten mielipiteet ympärileikkauksia vastaan. Sarjakuva on herättänyt voimakkaita tunteita ihmisissä ja sitä on syytetty rasismista. Sen on ajateltu vastustavan kulttuureja ja uskontoja. Hess haluaa kuitenkin korostaa, että sankari vastustaa vain lapsia väkisin ympärileikkaavia tahoja. Foreskin Man -sarjakuva julkaistiin ensimmäisen kerran vuonna 2010.¹⁶

3 Tyttöjen ympärileikkaus

Tyttöjen ympärileikkaus on itäafrikkalainen ei-uskonnollinen rituaali ja toimenpidettä on tehty jo tuhansia vuosia. Tyttöjen ympärileikkaus on kriminalisoitu myös niissä maissa, joissa sitä

¹⁵ Sosiaali- ja terveysministeriö 1999, 1 - 2.

¹⁶ Yle Teema 2016.

tehdään eniten. Tyttöjen ympärileikkauksesta ei kerrota Raamatussa eikä Koraanissa, joten se ei liity vahvasti islamiin eikä kristinuskoon.¹⁷ Kuitenkin malikilaisessa laissa kerrotaan tyttöjen ympärileikkauksesta, mutta se ei ole tarkoitettu pakolliseksi toimenpiteeksi. Hanbalilaisen lain mukaan ympärileikkaus tuo naiselle kunnia.¹⁸

Tyttöjen ympärileikkaus eli silpominen tarkoittaa sitä, että tytön ulkoisista sukuelimistä leikataan osa tai ulkoiset sukuelimet leikataan kokonaan ilman lääketieteellistä syytä. Yleensä silpominen tehdään 4 - 14 vuoden ikäisille tytöille, mutta joskus myös vauvoille, naimisiin meneville, raskaana oleville tai vastasyntyneille. Silpomista tehdään eniten Länsi-Afrikasta lähtien Somaliaan asti ja osassa Lähi-itää, esimerkiksi Jemenissä. Silpomista ilmenee myös Kaakkois-Aasiassa ja siirtolaisuuden vuoksi Euroopassa, Pohjois-Amerikassa sekä Australiassa.¹⁹

UNICEFin tutkimusten mukaan silpominen ei ole loppunut vaikka se on kiellettyä. Silpominen on kuitenkin vähentynyt monessa maassa. Egyptissä vuonna 1985 tytöistä 97 prosenttia oli silvottuja, mutta vuonna 2015 määrä oli pudonnut 70 prosenttiin. Nykyään silpomiseen yritetään puuttua esimerkiksi järjestämällä tilaisuuksia, joissa kerrotaan sen vakavuudesta.²⁰

Rituaali on niin vahva perinne, että esimerkiksi isoäiti saattaa järjestää leikkauksen salaa, vaikka tytön äiti olisi kieltänyt sen. Isoäidit uskovat toimenpiteen olevan puhdistus tytölle ja haluavat siksi suojella faaraoiden ajoilta asti ollutta perinnettä.²¹

Tyttöjen ympärileikkauksen tekemuoto jaetaan neljään pääryhmään, joista ensimmäinen on lievin ja kolmas vakavin. Neljäs muoto sisältää kaiken muun sukupuolielimien vahingoittamisen. Lievimmässä teossa typistetään häpykieli. Seuraavassa poistetaan lisäksi pienet häpyhuulet ja mahdollisesti myös suuret häpyhuulet. Kolmannessa ommellaan pienet häpyhuulet yhteen. Tyttöjen ympärileikkauksesta ei ole mitään terveydellisiä hyötyjä.²²

Ympärileikkaus estää naisen tuntemasta mielihyvää, varsinkin vakavimmassa tekemuodossa naisesta tulee haluton, jolloin nainen myös kieltäytyy seksistä. Haluttomuus johtaa usein aviopuolisoiden tappeluihin tai perhedraamoihin.²³

Tyttöjen ympärileikkauksesta aiheutuu välittömiä komplikaatioita ja pitkäaikaiskomplikaatioita. Välittömiä komplikaatioita voivat olla kipu, verenvuotoshokki, pikkuhäpyhuulten yhteen sulautuminen, vaikeudet virtsatessa, infektiot, HIV käytettäessä samoja instrumentteja toisel-

¹⁷ Maïche 2013, 49.

¹⁸ Hallenberg 2016, 21.

¹⁹ Unicef 2013.

²⁰ Unicef 2016.

²¹ Maïche 2013, 49.

²² Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2016 ja Lindahl 2012, 2 - 3.

²³ Maïche 2013, 50.

le, jäykkäkouristus sekä psyykkiset ongelmat. Kuolema on myös mahdollinen. Pitkäaikaiskomplikaatioita ovat yhdyntäkipu, seksuaalisen tyydytyksen puuttuminen, hedelmättömyys, synnytyselinten infektiot, synnytyskomplikaatiot sekä ongelmat virtsatessa. Vastasyntyneellä on isompi kuolleisuusriski kuin vanhemmalla tytöllä.²⁴

Tyttöjen ympärileikkaus liittyy kunnia-ajatteluun, sillä ympärileikkaukseen yhdistetään kunniallisuus ja naimakelpoisuuden merkki. Kunniaväkivalta tarkoittaa ihmisen psyykkistä painostusta tai väkivaltaa, kun tiettyä ihmistä epäillään yhteisöllisten siveysperiaatteiden loukkamisesta. Tämä sisältää ajattelutavan, jonka mukaan kunniaa pidetään koko perheen tai jopa suvun yhteisenä asiana.²⁵ Esimerkiksi musliminainen, jota ei ole ympärileikattu, voi kokea painostusta ja paheksuntaa suvultaan. Tyttöjen ympärileikkaukseen ei ole omaa lakia Suomessa, mutta se on rikoslain mukaan rangaistavaa kaikissa muodoissaan. Tekoa voidaan pitää törkeänä pahoinpitelynä.²⁶ Tässä opinnäytetyössä keskitytään poikien ympärileikkauksen hyväksyttävyyteen, koska sitä ei ole kielletty kokonaan toisin kuin tyttöjen ympärileikkaus.

4 Näkökulmia ympärileikkaukseen

Ympärileikkaukseen vaikuttavia näkökulmia ovat lääketiede, kulttuuri ja uskonto. Vuosittain maailmassa ympärileikataan miljoonia poikia. Ympärileikkauksella on haluttu vähentää seksuaalisuutta. Seksuaalinen nautinto pienentyi, kun esinahka leikataan. Ympärileikkausta on myös perusteltu hygienialla ja tartuntasuojana. Lääkäriliiton toiminnanjohtajan mukaan ympärileikkauksesta ei ole hyötyä ennaltaehkäisevänä toimenpiteenä. Hänen mielestään ympärileikkaus on ainoastaan riitti ja väitetyt hyödyt eivät pidä paikkaansa. Maailman terveysjärjestö WHO:n tutkimusten mukaan ympärileikkaus vähentää HIV-tartunnan riskiä noin 60-70 prosentilla. Tutkimusten mukaan myös HPV-papilloomaviruksen ja herpesen tartuntariski vähenee.²⁷

Kanadalaisen lääkärin mukaan usean aineiston perusteella Suomessa tarvitaan todella vähän ympärileikkauksia terveydellisten syiden vuoksi. Suomalaislääkärit suhtautuvat melko varovaisesti esinahkavaivoihin ja vain yksi 16 000 suomalaispojasta on ympärileikattu terveydellisistä syistä. Kanadassa tilanne on toinen, sillä siellä ympärileikkaus on todella yleistä. Lääkärin mielestä ympärileikkaus rikkoo lapsen itsemääräämisoikeutta, minkä vuoksi se on eettinen ongelma. Hänestä lapsen itsemääräämisoikeuden täytyisi mennä kulttuurillisten etujen edelle.²⁸

²⁴ Lindahl 2012, 4 - 5.

²⁵ Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2015.

²⁶ Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2015.

²⁷ Yle Spotlight 2016.

²⁸ Yle Spotlight 2016.

Ympärileikkaus on tullut ajankohtaisemmaksi maahanmuuton myötä. Monet maahanmuuttajat ovat muslimeja, jotka haluavat ympärileikkauttaa lapsensa. Islaminuskoiset suhtautuvat kuitenkin joustavammin ympärileikkaukseen kuin juutalaiset. Muslimeilla ei ole ympärileikkauksereemoniaa eikä se ole niin vahva perinne kuin juutalaisilla. Amerikkalaiset tekevät ympärileikkauksen vain yleisen tavan mukaan eikä niinkään uskonnollisen rituaalin vuoksi. Ympärileikkauksen yhteydessä on aina ajateltava lapsen parasta. Uskonnolliseen yhteisöön kuuluvat pelkäävät jäävänsä yhteisönsä ulkopuolelle, jos heitä ei ole ympärileikattu. Nykyään monet ovat kuitenkin maallistuneet ja ottaneet etäisyyttä uskontoon eivätkä ole sen vuoksi ympärileikattuja. He ovat silti voineet kuulua uskonnolliseen yhteisöön.²⁹

4.1 Lääketiede

Aikuiselle miehelle täytyy tehdä ympärileikkaus silloin, kun miehellä on tiukka arpinen fimooosi. Suhteellinen leikkauksen tarve on silloin, kun terskassa ja esinahassa on jatkuvia tulehduksia, parafimoosin jälkitila eli esinahka on edelleen liian tiukka tai esinahka ei näytä hyvältä leikkauksen jälkeen. Toimenpide tulisi tehdä myös, jos miehellä on yhdyntävaikeuksia liian lyhyen frenulumin eli kiinnityssiteen tai ahtaan esinahan vuoksi, kondyloomia esinahan alueella tai ulkonäöllisiä ongelmia, kuten esimerkiksi esinahka voi olla kärsän muotoinen. Ympärileikkausta ei voida tehdä, jos miehellä on taipumusta hallitsemattomaan verenvuotoon, piilopenis tai virtsaputken ahtauma.³⁰

Lapsilla ilmeneviä ongelmia ovat yleisimmin esinahan kiinnikkeet, esinahanalaiset talikertymät, fimooosi ja balaniitti eli esinahan tulehdus. Lapsilla ilmenee harvoin parafimoosia, piilopenistä, hypospadiaan eli virtsaputken kehityshäiriöön liittyvää esinahan halkiota tai megapreputiumia. Todella harvoin poikien ympärileikkaukselle on lääketieteellistä syytä ennen kouluikää.³¹

Ennen ajateltiin, ettei vastasyntynyt lapsi tarvitse kipulääkitystä tai anestesiaa. Myöhemmin on ymmärretty, että vastasyntynytkin tuntee kipua, ja lapselle voi jäädä traumat ympärileikkauksesta. Ymmärrettiin, että lapsi tuntee yhtä lailla kipua kuin aikuinen eikä lapsi reagoi vain refleksinomaisesti. Lapsen on mahdollista myös muistaa toimenpide. Se on ollut yksi suurimmista virheistä lääketieteen historiassa. Tästä johtuen vanhemmille on annettava tietoa ympärileikkauksesta ja sen vaaroista.³²

4.2 Kulttuuri

²⁹ Yle Spotlight 2016.

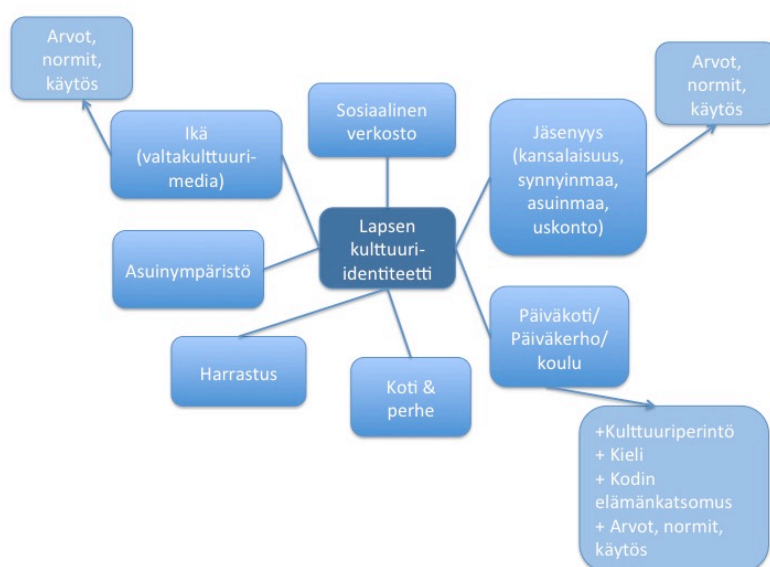
³⁰ Kolehmainen 2010, 78 ja Ukkola 2001, 235 - 236.

³¹ Kolehmainen 2010, 76.

³² Circumcision and human rights 2009, 1 - 3.

Kulttuuri on hyvin laaja käsite. Kulttuuri on sitä, mitä on tiedettävä tai mihin on uskottava toimiakseen hyväksytyllä tavalla yhteisön jäsenenä. Kulttuuriin liittyy yhteinen tieto, kokemus ja ajatusmallit, joten yhteisössä eletään vuorovaikutuksessa. Tietystä kulttuurissa nähdään asioiden merkitykset melko samalla tavalla kuin muutkin ja puhutaan usein yhteistä kieltä. Lapsi kasvaa yhteisönsä jäseneksi vanhempiensa avulla. Näin myös vanhempien uskonto vaikuttaa lapseen.³³ Esimerkiksi kulttuurin ja uskonnon vaikutuksesta vanhemmat voivat ympärileikkauttaa lapsensa, koska he uskovat niin vahvasti sen olevan oikein ja tarpeellinen toimenpide.

Lapset sisäistävät kulttuurin ja uskonnon jäljittelemällä sekä olemalla vuorovaikutuksessa vanhempiensa, muiden aikuisten ja lasten kanssa. Uskonto on usein hyvin voimakkaasti liittynyt kulttuuriin. Esimerkiksi kristinusko on merkittävästi vaikuttanut suomalaiseen kulttuuriin, joten on vaikeaa ymmärtää suomalaista kulttuuria ilman kristinuskkoa. Lapsen kulttuuri-identiteettiin vaikuttavat useat eri ulottuvuudet. Ulottuvuudet on kuvattuna seuraavassa kuviossa. Näiden ulottuvuuksien merkitys vaihtelee tapauskohtaisesti, mutta usein jäsenyys vaikuttaa voimakkaimmin. Lapsen on hyvä tietää taustastaan ja mistä hän on kotoisin. Kuitenkin tutkimuksien mukaan esimerkiksi urheilujäsenyys, oma asuinpaikka tai lähiön jäsenyys on merkittävämpää kuin kansallinen tai etninen jäsenyys.³⁴

Kuvio 1: Lapsen kulttuuri-identiteettiin vaikuttavat ulottuvuudet (Benjamin 2015, 189).

Kulttuurilla on merkittävä vaikutus ihmisten näkemyksiin oikeasta ja väärästä. Kulttuuriteki- jöihin ei saa vedota sellaisissa asioissa, jotka loukkaavat ihmisen perusoikeuksia. Kulttuureista tulee löytää ihmisoikeuksia tukevia tapoja ja saada vähennettyä tai poistettua tapoja, jotka taas vaarantavat ihmisoikeuksia. Ihmiset noudattavat paremmin normeja, jotka ovat heidän

³³ Kalliala 2015, 18 - 19.

³⁴ Kalliala 2015, 29.

omassa kulttuurissaan rangaistavia tekoja. Kulttuurin vahvan vaikutuksen vuoksi se on hyvä ottaa huomioon myös politiikassa. Muutoksien tekoa auttaa, kun otetaan huomioon uskonnolliset ja muut yhteisöjen johtajat, sillä uskonnoilla on suuri vaikutus ihmisiin. Vaikka kulttuurit ovat hyvin erilaisia, niin kaikkia yhdistävät ihmisoikeudet.³⁵

4.3 Uskonto

Maaailmassa on noin 2,2 miljardia kristittyä, 1,6 miljardia muslimia ja 14 miljoonaa juutalaisia. Kristittyjä on siis noin 31,4 %, muslimeja 23,2 % ja juutalaisia 0,2 % maailman väestöstä. Kristinusko on maailman suurin uskonto. Suurin osa kristityistä asuu Euroopassa ja kristittyjen määrän uskotaan lisääntyvän vuoteen 2050. Islam on maailman toiseksi suurin uskonto ja muslimien määrän uskotaan kasvavan voimakkaasti vuoteen 2050 mennessä. Eniten muslimeja elää Aasian maissa. Juutalaisia on eniten Pohjois-Amerikassa ja juutalaisten määrän uskotaan pysyvän samana vuoteen 2050 asti.³⁶

Uskonnonvapaus on yksi ihmisen perusoikeuksista, mutta se ei voi ylittää muita oikeuksia, kuten naisten seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Uskonnonvapauden avulla ei voida hyväksyä tekoa, kuten tytön ympärileikkausta, joka täyttää törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön.³⁷

4.3.1 Kristinusko

Suomalaiset ovat suurimmaksi osaksi kristittyjä. Suomessa kristittyjen suurin uskonnollinen yhdyskunta on Suomen evankelis-luterilainen kirkko ja toiseksi suurin on Suomen ortodoksinen kirkko. Näillä kirkoilla on oikeus kantaa veroa.³⁸

Tilastokeskuksen mukaan Suomessa oli vuonna 2015 evankelis-luterilaisia 73 prosenttia. Vuonna 1950 määrä oli 95 prosenttia, joten laskua on tapahtunut selkeästi. Suomessa ortodoksiin kirkkokuntaan kuuluvia on ollut 1,1 prosenttia vuodesta 1990 vuoteen 2015.³⁹

Kristinuskossa ympärileikkaus on korvattu kasteella. Kristinuskossa uskotaan, että Jeesus oli ympärileikattu, mutta taivaassa hän on ”kokonaisena”.⁴⁰ Kristittyjen mukaan kasteella pääsee osalliseksi Kristuksen kuolemasta ja ylösnousemuksesta. Kastaminen tehdään useimmiten lapsille, mutta se voidaan tehdä myös vanhempana konfirmaatiossa. Konfirmaatio on kasteen vahvistava riitti.⁴¹

³⁵ Ulkoasiainministeriö 2008.

³⁶ Pew Research Center 2010.

³⁷ Nieminen 2013, 105.

³⁸ Infopankki 2014.

³⁹ Tilastokeskus 2016.

⁴⁰ Yle Teema 2016.

⁴¹ Räisänen 1999, 168 - 169.

Rukoileminen on kristityille tärkeää, koska sen avulla he voivat lähestyä Jumalaa pyynnöin ja kiitoksin, milloin vain haluavat. Kristinusko on monoteistinen uskonto, mutta jumaluus on jaettu kolmeen persoonaan, jotka ovat Isä, Poika ja Pyhä Henki. Kolminaisuudessa Isä on luoja, Poika on lunastaja ja Pyhä Henki on uskon ja elämän uudistaja.⁴² Kristittyjen pyhä kirja on Raamattu. Raamatussa on kaksi osaa, Vanha ja Uusi testamentti. Vanhassa testamentissa kerrotaan profeetoista ja kirjoituksista. Uusi testamentti sisältää evankeliumit, apostolien kirjoitukset ja teot.⁴³

4.3.2 Islam

Islam on maailman toiseksi suurin uskonto, joka leviää koko ajan. Merkittävimmät syyt leviämiseen on muslimiperheiden lasten lukumäärä ja nuori ikä. Muslimit ovat keskimäärin 23-vuotiaita ja heillä on 3.1 lasta.⁴⁴ Islam on syntynyt Arabian niemimaalla 1 400 vuotta sitten. Leviämisen vuoksi siihen yhdistyi monien kulttuurien vaikutus. Islam on myös monelle elämäntapa. Islamissa uskotaan yhteen jumalaan eli Allahiin, joten se on monoteistinen uskonto. Profeetta Muhammad vastaanotti jumalan viimeisen sanoman ihmiskunnalle, mistä on tehty pyhä kirja eli koraani.⁴⁵

Islamilaisuus jaetaan kahteen päähaaraan, sunnalaisuuteen ja shiialaisuuteen. Suurin osa islamilaisista on sunnalaisia. Shiialaisuus on muodostunut itsenäiseksi suuntaukseksi vasta sunnalaisuuden jälkeen. Näiden päähaarojen erot ovat poliittisia ja opillisia.⁴⁶ Islamin viisi peruspilaria ovat uskontunnustaminen, rukoilu viidesti päivässä, paastoaminen kerran vuodessa, maksettava almuvero köyhille sekä uuteen elämään syntyminen pyhiinvaelluksen kautta.⁴⁷

Islamilaisuuteen kuuluu myös poikien ympärileikkaus, sillä profeetta Muhammedin uskotaan syntyneen ympärileikattuna. Toimenpiteen ajatellaan antavan rituaalisen puhtauden. Rituaalista käytetään termiä tathir eli puhdistaminen. Kuitenkin osa oppineista ei pidä ympärileikkausta pakollisena vaan suositeltavana. Tämän vuoksi myös ympärileikkaamaton voi kuulua yhteisöön. Kuitenkin on tulkintoja, joiden mukaan ympärileikkaamaton mies ei voi rukoilla, toimia imaamina eikä hänen todistuksensa ole luotettava. Ympärileikkauksen tekee perinteinen ympärileikkaaja ja toimenpide tehdään kotona tai klinikalla. Leikkausikä on vastasynty-

⁴² Räisänen 1999, 166 - 167.

⁴³ Räisänen 1999, 157 - 158.

⁴⁴ Pew Research Center 2016.

⁴⁵ Palva 1999, 174 - 180.

⁴⁶ Perho 2016, 123.

⁴⁷ Hallenberg 2016, 17.

neestä vanhempiin poikalapsiin.⁴⁸ Islaminuskoiiset pojat ympärileikataan kuitenkin useimmiten vasta 7-vuotiaina.⁴⁹

Tyttöjen ympärileikkausta on tehty jo ennen islaminuskontoa. Tyttöjen ympärileikkausta ei mainita koraanissa, mutta se on ilmennyt suullisen perimätiedon muodossa. Islamin oppineet kuitenkin tulkitsevat niitä eri tavalla. Syitä tyttöjen ympärileikkaukseen ovat muun muassa sosiaalinen hyväksyminen, neitsyyden suojaaminen sekä avioliittokelpoisuuden varmistaminen. Myös puhtaus, seksuaalisuus ja esteettisyys ovat olleet perusteluina toimenpiteelle. Tyttöjen ympärileikkaus aiheuttaa kuitenkin vaarallisia ongelmia seksuaali- ja lisääntymisterveyteen. Useissa maissa tyttöjen ympärileikkaus on lainsäädännön avulla kielletty, mutta se ei ole täysin kattavaa.⁵⁰ Islamilaisessa perheoikeudessa on useampia ristiriitaisuuksia ihmisoikeuksien kanssa, koska se ei tunnusta naisten seksuaalista itsemääräämisoikeutta eikä sukupuolten välistä tasa-arvoa.⁵¹

4.3.3 Juutalaisuus

Yksi maailman vanhimmista uskonnoista on juutalaisuus, jonka vuoksi uskonto on vaikuttanut paljon länsimaiseen kulttuuriin, sekä kristinuskoon että islamiin. Israelissa, Yhdysvalloissa ja Ranskassa on eniten juutalaisia.⁵² Suomessa juutalaisia on vain noin 1 100. Suomen juutalaisyhteisöllä on kaksi synagogaa, jotka sijaitsevat Helsingissä ja Turussa. Heillä on myös juutalainen päiväkotia, koulu ja vanhainkoti. Suomen juutalaisten seurakunta on ortodoksinen. Ortodoksijuutalaisuudessa on myös useita näkemuseroja.⁵³

Juutalaisuus on myös monoteistinen uskonto ja juutalaiset uskovat Jumalan valinneen Israelin kansakseen. Juutalaiset noudattavat juutalaista lakia eli halakhaa, jota tulkitsee rabbi. Halakha sisältää esimerkiksi jumalanpalvelukset, juutalaisen juhlakalenterin, sapatin vieton sekä perhe- ja avioelämän. Juutalaisuus tarkoittaa myös yhteisöön kuulumista.⁵⁴

Juutalaiset asennoituvat ympärileikkaukseen myönteisesti, sillä leikkausta pidetään Jumalan ja miehen välisenä liiton merkinä. Islamin uskonnossa ympärileikkaus on vähemmän keskeisessä osassa kuin juutalaisuudessa. Ympärileikkaus tehdään yleensä kahdeksanpäivän ikäiselle poikalapselle, mutta myös aikuisena juutalaisuuteen liittynyt ympärileikataan. Toimenpiteeseen sisältyy myös seremonia rukouksineen. Leikkaus tehdään usein sairaalassa, mutta se voi-

⁴⁸ Hallenberg 2016, 21.

⁴⁹ Sosiaali- ja terveysministeriö 1999, 1.

⁵⁰ El Saadawi 2002, 69 - 84.

⁵¹ Nieminen 2013, 105.

⁵² Illman 1998, 9.

⁵³ Helsingin juutalainen seurakunta 2015.

⁵⁴ Illman 1998, 136 ja 148.

daan tehdä myös synagogassa tai kotona. Leikkauksen tekee mohel eli koulutuksen saanut henkilö.⁵⁵

Juutalaiset eivät ympärileikkaa tyttöjä eikä osa juutalaisista hyväksy eettisistä syistä poikien ympärileikkaustakaan. Heidän mielestään pojille pitäisi järjestää nimenantojuhla samalla tavoin kuin tytöille järjestetään ympärileikkauksen sijasta. Useissa länsimaissa, kuten Suomessa, suhtaudutaan negatiivisesti ympärileikkauksiin, joten juutalaisten ja muslimien ympärileikkaustapauksia on käsitelty tuomioistuimissa. Juutalaiset perustelevat ympärileikkausta terveydellisellä vaikutuksella ja myös se, että toimenpiteen tekijä on nykyään aina lääkäri, tekee toimenpiteestä hyväksyttävämmän.⁵⁶

5 YK:n ihmisoikeussopimuksia

Suomen oikeusjärjestyksen hierarkiarakenne voidaan jakaa kolmeen tasoon. Ensimmäisessä tasossa ovat kansainväliset sopimukset ja EU:n primaarioikeus, jotka ovat Suomen lainsäädännön yläpuolella. Toisessa tasossa on valtiosääntö, eli perustuslaki sekä muut valtiosääntönormit. Kolmannessa tasossa ovat muut lait, asetukset ja EU:n sekundaarinormisto. Nämä kolme perustasoa ovat kuitenkin vuorovaikutuksessa keskenään.⁵⁷ EU:n primaarioikeus koostuu perustamissopimuksista ja niiden täydentävistä sopimuksista sekä EU:n perusoikeuksista. Sekundaarioikeus koostuu taas toimielinten antamista säädöksistä ja päätöksistä.⁵⁸

Yhdistyneet kansakunnat eli YK perustettiin yhteistyöjärjestöksi kansakunnille toisen maailmansodan jälkeen. Yhteistyöjärjestön tavoitteena oli uusilta sodilta suojaaminen. YK perustettiin kansainvälisellä sopimuksella, YK:n peruskirjalla. YK:n peruskirja astui voimaan 24.10.1945. Peruskirjassa määritetään kansainvälisten suhteiden pääperiaatteet ja YK:n päämäärät, periaatteet ja rakenteellinen muoto. YK:n päätoiminta on jaettu viidelle alueelle, jotka ovat rauha ja turvallisuus, kehitys, ihmisoikeudet, humanitaarinen toiminta sekä kansainvälinen oikeus.⁵⁹

Suomi liittyi YK:n jäseneksi vuonna 1955. Suomi on siten sitoutunut YK:n velvoitteisiin, kuten kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitoon sekä yhteistyöhön kansainvälisten haasteiden ratkaisemiseksi. Suomi panostaa erityisesti rauhanrakentamiseen, kriisien ennaltaehkäisyyn sekä oikeusvaltion ja ihmisoikeuksien kehittämiseen.⁶⁰

⁵⁵ Yle Teema 2014.

⁵⁶ Yle Teema 2016.

⁵⁷ Husa & Pohjolainen 2014, 23.

⁵⁸ Husa & Pohjolainen 2014, 18.

⁵⁹ Yhdistyneet kansakunnat 2016.

⁶⁰ Yhdistyneet kansakunnat 2016.

5.1 YK:n ihmisoikeuksien julistus

Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokous hyväksyi ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 10.12.1948. Kyseissä julistuksessa listattiin ensimmäistä kertaa maailmanlaajuisesti ja kattavasti ihmisoikeudet.⁶¹ Ihmisoikeudet ovat jokaiselle ihmiselle kuuluvia perustuvanlaatuisia oikeuksia. Ihmisoikeuksien tavoitteena on turvata jokaiselle ihmisarvoinen elämä ja perustoimeentulo sekä taata osallistumismahdollisuudet yhteiskunnallisiin asioihin. Ihmisoikeudet kuuluvat jokaiselle ihmiselle sukupuolesta, taustasta ja yhteiskunnallisesta asemasta riippumatta.⁶²

YK:n jäsenvaltiot, joita oli silloin 58, eivät äänestäneet julistusta vastaan, mutta kahdeksan jäsenmaata pidättäytyi äänestämästä. Julistusta laadittiin noin kaksi vuotta julistuksen hyväksymisen jälkeen. Julistuksen sisältöön vaikutti eniten YK:n ihmistoimikunta, johon kuului 18 YK:n jäsenvaltiota. Myös loput jäsenvaltiot, uskonnolliset ryhmittymät sekä monet kansalaisjärjestöt vaikuttivat julistuksen sisältöön. Ihmisoikeuksien yleismaailmallisella julistuksella on suuri poliittinen ja moraalinen vaikutusvalta, mutta se ei kuitenkaan velvoita valtioita oikeudellisesti.⁶³

Julistusta pidetään kansainvälisten ihmisoikeuksien esikuvana ja se on myös perustana nykyaikaiselle ihmisoikeusajattelulle. Julistus on ollut muun muassa perustana YK:n ihmisoikeussopimuksille. Vaikka julistus ei velvoita valtioita oikeudellisesti, se on tullut osaksi kansainvälistä oikeutta. Julistus myös sitoo valtioita, koska lähes kaikki valtiot ovat hyväksyneet sen.⁶⁴

YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa on 30 artiklaa. Muun muassa ihmisoikeuksien julistuksen 1 artiklan mukaan kaikki ihmiset syntyvät tasavertaisina ja vapaina. 3 artiklan mukaan kaikilla on oikeus elämään, henkilökohtaiseen turvallisuuteen ja vapauteen. Ketään ei myöskään saa kiduttaa tai kohdella julmasti tai epäinhimillisesti. 7 artiklan mukaan kaikki ovat tasavertaisia lain edessä. 11 artiklan mukaan ketään ei pidä rangaista teoista, jotka eivät olleet rangaistavia tekoja tekohetkellä. Kenenkään yksityiselämään ei tulisi myöskään puuttua mielivaltaisesti. 18 artiklan mukaan jokaisella on omantunnon, ajatuksen ja uskonnon vapaus. Ihmisillä on myös oikeus harjoittaa uskonnollisia menoja. 25 artiklan mukaan äideillä ja lapsilla on oikeus erityiseen apuun ja huoltoon.⁶⁵

5.2 KP-sopimus ja TSS-sopimus

⁶¹ Yhdistyneet kansakunnat 2016.

⁶² Suomen YK-liitto 2016.

⁶³ Yhdistyneet kansakunnat 2016.

⁶⁴ Ojanen 2009, 66 - 67.

⁶⁵ The Universal Declaration of Human Rights.

Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus eli KP-sopimus (8/1976) astui voimaan vuonna 1976. Myös TSS-sopimus eli taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (6/1976) astui voimaan samana vuonna. KP-sopimus ja TSS-sopimus kuuluvat kansainvälisen ihmisoikeusnormiston ytimeen.⁶⁶

KP-sopimus suojaa nimensä mukaisesti kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia. Se sisältää säännöksiä muun muassa sanan-, yhdistymis- ja uskonnonvapaudesta. KP-sopimus sisältää myös säännöksiä oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä, syrjintäkiellosta ja vähemmistöihin kuuluvien oikeuksista.⁶⁷ KP-sopimuksen 7 artiklan mukaan ketään ei saa kiduttaa eikä kohdella tai rangaista julmalla, epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla. Ketään ei myöskään saa alistaa ilman hänen vapaata suostumustaan lääketieteelliseen tai tieteelliseen kokeiluun. Artiklan 9 mukaan jokaisella on oikeus vapautteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen.⁶⁸

TSS-sopimus taas suojaa taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia. Se sisältää oikeuksia, jotka liittyvät muun muassa asumiseen, terveyteen, koulutukseen, kulttuuriin ja työhön.⁶⁹ Esimerkiksi TSS-sopimuksen 12 artiklan 1. kohdan mukaan jokaisella on oikeus nauttia korkeimmasta saavutettavissa olevasta ruumiin- ja mielenterveydestä.⁷⁰

5.3 YK:n lapsen oikeuksien sopimus

Lapsen oikeuksien julistus on yleisluontoinen, joten se ei velvoita valtioita oikeudellisesti. Julistus hyväksyttiin 20.11.1959. Julistuksesta meni noin kolmekymmentä vuotta lapsen oikeuksien yleissopimuksen allekirjoittamiseen. Sopimus sisältää julistuksen kymmenen periaatetta. Sopimus on valtioita sitova ja sen allekirjoitti melkein kaikki maailman valtiot. Julistuksen vuosipäivästä tehtiin kansainvälinen lapsen oikeuksien päivä, joten sitä vietetään joka vuosi marraskuun lopulla.⁷¹

Lapsen oikeudet on määritelty YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa (60/1991), jossa on 54 artiklaa. Sopimus hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa vuonna 1989, mutta Suomea velvoittavaksi sopimus tuli vuonna 1991. Yleissopimuksessa on neljä yleistä periaatetta, jotka ovat syrjimättömyys, lapsen edun huomioiminen, oikeus elämään ja kehittymiseen sekä lapsen näkemysten kunnioittaminen.⁷²

⁶⁶ Suomen YK-liitto 2016.

⁶⁷ Ulkoasiainministeriö 2015.

⁶⁸ Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus 8/1976.

⁶⁹ Ulkoasiainministeriö 2014.

⁷⁰ Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus 6/1976.

⁷¹ Unicef 2015.

⁷² YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus 60/1991.

Yleissopimuksen 2 artiklan mukaan kaikilla lapsilla on samat oikeudet eikä lasta saa syrjiä tai rangaista vanhempiansa tai muun huoltajansa aseman tai mielipiteiden perusteella. Artikla 3 turvaa, että lapsen etu on aina ensisijaisesti otettava huomioon lapsia koskevissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, hallintoviranomaisten, tuomioistuinten tai lainsäädäntöelimien toimenpiteissä. Artikla 18 mukaan vanhemmat ovat yhdessä vastuussa lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Sopimusvaltioiden on annettava tukea vanhemmille lastenkasvatuksessa ja kehitettävä muun muassa lastensuojelupalveluita.⁷³ Esimerkiksi lapsen ympärileikkauksesta ei voi päättää vain toinen vanhemmista vaan siihen on oltava molempien suostumus.

Artiklan 19 mukaan lasta on suojeltava kaikenlaiselta väkivallalta, kuten ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä ja hyväksikäytöltä sekä seksuaaliselta hyväksikäytöltä. Suojelu tapahtuu tarvittaessa sosiaalisten ohjelmien avulla, joilla tuetaan lasta ja henkilöitä, jotka huolehtivat lapsesta. Myös lasten pahoinpitelytapauksia pyritään ehkäisemään, tunnistamaan, tutkimaan ja hoitamaan. Pahoinpitelytapauksissa saatetaan joutua turvautumaan myös oikeuslaitoksen apuun. Artikla 20 suojelee lapsen turvallisuutta. Jos lapsella ei ole turvallista perhettä, lapsella on oikeus valtion suojeluun ja tukeen. Sopimusvaltion on annettava lapselle vaihtoehtoinen hoito, kuten sijaisperhehoito tai lastensuojelulaitos. Päätöksessä on huomioitava muun muassa lapsen uskonnollinen ja kielellinen tausta.⁷⁴ Esimerkiksi jos katsotaan, että vanhemmat ovat syyllistyneet lapsen pahoinpitelyyn, voidaan lapsi ottaa huostaan.

6 EU-oikeudellinen näkökulma

EU eli Euroopan unioni on taloudellinen ja poliittinen liitto. Liittoon kuuluu 28 jäsenmaata Euroopan mantereelta. EU:n toiminta-aloihin kuuluvat kansanterveys, ympäristö, ilmasto, oikeusasiat sekä ulkosuhteet. EU:n jäsenvaltiot ovat yhdessä laatineet demokraattisesti perussopimukset, joiden mukaan liitolla on oikeusvaltion periaatteet. Vuonna 1995 Suomi liittyi EU:n jäseneksi.⁷⁵

Perussopimuksissa oleviin tavoitteisiin tähdätään erilaisilla oikeudellisilla säädöksillä, kuten direktiiveillä, asetuksilla, suosituksilla ja lausunnoilla. Näistä osa on sitovia ja osa ei. Säädöksiä voidaan soveltaa kaikissa EU-maissa tai vain osassa. EU:n lainsäädäntö voi koskea myös suoraan yksittäistä henkilöä tai yritystä.⁷⁶

Euroopan unionin merkittäviä arvoja ovat ihmisarvo, tasa-arvo, ihmisoikeuksien kunnioittaminen, vapaus, demokratia sekä oikeusvaltioperiaate. Vuonna 2012 Euroopan unioni sai Nobelin

⁷³ YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus 60/1991.

⁷⁴ YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus 60/1991.

⁷⁵ Euroopan unioni 2016.

⁷⁶ Euroopan unioni 2016.

rauhanpalkinnon sovinnon, rauhan, demokratian ja ihmisoikeuksien edistämisestä Euroopassa.⁷⁷ Ympärileikkaukset kyseenalaistavat ihmisarvoa, tasa-arvoa, ihmisoikeuksien kunnioittamista sekä vapautta.

6.1 Euroopan ihmisoikeussopimus

Vuonna 1950 Euroopan neuvosto allekirjoitti Euroopan ihmisoikeussopimuksen (69/1999), lyhennettynä EIS. Kyseessä on eurooppalainen perussopimus, joka suojaa ihmisoikeuksia ja perusvapauksia. Sopimus sääntelee eurooppalaisen ihmisoikeussuojan vähimmäistason. Vuonna 1989 Suomi liittyi Euroopan neuvostoon ja vuonna 1990 Euroopan ihmisoikeussopimukseen. Suomen liittyttyä, Euroopan neuvostoon oli liittynyt kaikki Länsi-Euroopan maat.⁷⁸

Euroopan unionin liittymisestä Euroopan ihmisoikeussopimukseen keskusteltiin pitkään. Vuonna 2009 tulleen Lissabonin sopimuksen myötä EU sai liittyä Euroopan ihmisoikeussopimukseen. Lissabonin sopimuksella on tärkeä merkitys unionin perus- ja ihmisoikeuksissa. Euroopan neuvoston 47 valtiota, sisältäen 28 EU:n jäsenmaata, ovat yleissopimuksen sopimuspuolia. Yleissopimuksen ansiosta perustettiin ihmisoikeustuomioistuin, joka suojaa yksilöä ihmisoikeusloukkauksilta. Tämä mahdollistaa yksittäisen ihmisen saamaan asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi, jos sopimusvaltio on yleissopimuksen mukaisesti loukannut hänen oikeuksiaan. Nämä tuomiot ovat aina sitovia asianomaiselle maalle ja tuomioiden täytäntöönpanoa valvoo Euroopan neuvoston ministerikomitea. Euroopan ihmisoikeussopimuksella on merkittävä vaikutus EU-oikeudessa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin sijaitsee Strasbourgissa ja EU-tuomioistuin Luxemburgissa. Nämä tuomioistuimet huomioivat toistensa oikeuskäytäntöjä.⁷⁹

Euroopan ihmisoikeussopimuksen ajatellaan olevan maailman tehokkain ihmisoikeussopimus, koska sopimuksella on merkittävä valvontajärjestelmä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin valvoo, että sopimusta noudatetaan jäsenvaltioissa. Ihmisoikeustuomioistuimen päätökset johtavat jäsenvaltion lainsäädännön muuttamiseen. Tavallisesti ihmisoikeustuomioistuin velvoittaa valtion maksamaan oikeudenkäyntikulut ja rahallisen korvauksen ihmisoikeusloukkauksen uhrielle.⁸⁰

Euroopan ihmisoikeussopimus sisältää artikloita, jotka voidaan ottaa huomioon ympärileikkaustapauksissa. Ihmisoikeussopimuksen 3 artikla on kidutuksen kielto, jonka mukaan ketään ei saa kiduttaa eikä kohdella epäinhimillisellä tavalla. Jos ympärileikkaus tehdään, niin toimenpiteen on suoritettava lääkäri asianmukaisella tavalla kivun lievitystä käyttäen. 7 artiklassa sanotaan, että ei ole rangaistusta ilman lakia. Tämä tarkoittaa, että teon on oltava teko-

⁷⁷ Euroopan unioni 2016.

⁷⁸ Ojanen 2010, 4 - 5.

⁷⁹ Ojanen 2010, 4 - 6.

⁸⁰ Ojanen 2010, 10.

hetkellä lainsäädännön mukainen rikos. Kuitenkin teosta voidaan rangaista, jos se on sivistyskansojen hyväksymien oikeusperiaatteiden mukaisesti tekohetkellä rikollinen teko. Ympärileikkausta ei ole säädetty Suomen laissa, mutta siitä on mahdollista antaa tuomio, jos teko katsotaan rikolliseksi tapauskohtaisten seikkojen vuoksi.⁸¹

8 artiklan mukaan jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta. Viranomaiset eivät saa puuttua tähän, paitsi silloin kuin kyseessä on joko yleinen turvallisuus, maan taloudellinen hyvinvointi, epäjärjestys tai rikollisuuden estäminen, terveyden tai moraalin suojaaminen, muiden henkilöiden oikeuksien tai vapauksien turvaaminen. Ympärileikkaukseen puuttuminen voidaan katsoa olevan terveyden ja moraalin suojaamista sekä rikollisuuden estämistä. 9 artiklan mukaan jokaisella on oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen. Tämän mukaan ihmisellä on oikeus vaihtaa uskontoa tai uskoa sekä vapaus tunnustaa uskontoaan tai uskoaan joko yksin tai muiden kanssa. Uskonnon tunnustamista voidaan rajoittaa vain säädetyillä laeilla, jotka ovat välttämättömiä yleisen turvallisuuden ja järjestyksen vuoksi, terveyden ja moraalin suojaamiseksi tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi. Ympärileikkauksia tehdään uskonnollisista syistä, mutta jos sen katsotaan rikkovan henkilön oikeuksia tai vaarantavan henkilön terveyden, niin siihen voidaan puuttua.⁸²

6.2 Euroopan sosiaalinen peruskirja

Euroopan sosiaalisen peruskirjan (80/2002) tarkoituksena on turvata ja edistää sosiaalisia oikeuksia Euroopassa. Se määrää vähimmäisvaatimukset, joita sopimusvaltioiden tulee noudattaa. Sosiaalisessa peruskirjassa on turvattu oikeuksia liittyen terveyteen, työntekoon, koulutukseen, asumiseen sekä vapaaseen liikkuvuuteen. Peruskirjassa on myös turvattu perheiden, lapsien, vanhuksien ja vammaisten suojelua.⁸³

Sosiaalinen peruskirja allekirjoitettiin vuonna 1961 Torinossa. Sopimus tuli voimaan vuonna 1965 ja Suomessa vuonna 1991. Euroopan neuvoston 22 jäsenmaata kuuluvat Euroopan sosiaaliseen peruskirjaan. Peruskirjassa on kaksi osaa, joista ensimmäisessä on sopimuksen tavoitteet, joihin sopimuspuolet pyrkivät tehokkaasti. Toisessa osassa on yksityiskohtaisemmat määräykset, joihin sopimuspuolet sitoutuvat.⁸⁴

Vuonna 1996 Strasbourgissa tehty uudistettu sosiaalinen peruskirja tuli Suomessa voimaan vuonna 2002 elokuussa. Uudistettuun Euroopan sosiaaliseen peruskirjaan lisättiin uusia oikeuksia ja muutamia määräyksiä muutettiin. Uudistuksen tavoitteena oli lisätä jäsenvaltioiden

⁸¹ Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999.

⁸² Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999.

⁸³ Ulkoasiainministeriö 2015.

⁸⁴ Valtiosopimukset 80/2002 ja 44/1991.

välisestä yhtenäisyyttä. Uudistuksessa vahvistettiin esimerkiksi naisten ja miesten tasa-arvoa sekä syrjinnän kieltoa.⁸⁵

Sosiaalisen peruskirjan oikeudet on lajiteltu kahteen luokkaan, jotka ovat työelämään liittyvät oikeudet ja sosiaaliset oikeudet. Työelämää liittyviä oikeuksia ovat muun muassa oikeus työhön, oikeus oikeudenmukaisiin työehtoihin, oikeus turvallisiin ja terveellisiin työoloihin, työelämää koskeva syrjinnän kieltä ja tasa-arvoinen kohtelu työhön liittyvissä asioissa. Työelämässä on myös oikeus kohtuulliseen palkkaan ja pakkotyön kieltä sekä oikeus työskennellä muiden sopimusvaltioiden alueella. Sosiaalisia oikeuksia ovat oikeus terveyden suojeluun, sosiaaliturvaan, sosiaaliavustukseen, sosiaalipalveluihin ja asuntoon. Perheillä on oikeus sosiaaliseen, oikeudelliseen ja taloudelliseen suojeluun. Oikeuksia ovat myös ammatillinen koulutus sekä siirtotyöläisten ja heidän perheidensä oikeus suojeluun ja apuun.⁸⁶

Euroopan sosiaalisessa peruskirjassa mainitut oikeudet ovat turvattuina muissakin sopimuksissa, kuten kansainvälisen työjärjestyksen ILO:n sopimuksissa ja ihmisoikeussopimuksissa. ILO:n eli International Labour Organizationin jäsenvaltioiden tulee muun muassa poistaa lapsityötä, pakkotyötä ja syrjintää. ILO:n strategisia tavoitteita ovat sosiaalinen suojelu, työllisyys, työelämän peruseriaatteiden ja -oikeuksien kunnioittaminen sekä työmarkkinavuoropuhelu ja kolmikantaperiaate.⁸⁷

Euroopan sosiaalisen peruskirjan oikeuksien noudattamista valvoo Euroopan neuvoston puolueeton komitea. Komiteassa on 15 riippumatonta asiantuntijaa, jotka ovat nimitetty kuuden vuoden toimikaudeksi. Komitea tutkii valtioiden vuosittaisia raportteja sopimuksen täytäntöönpanosta. Komitealle voidaan tehdä peruskirjan lisäpöytäkirjan avulla järjestökanteluita, jotka tehostavat oikeuksien täytäntöönpanoa. Esimerkiksi Suomen kansalaisjärjestöillä on oikeus tehdä järjestökanteluita. Kantelu voidaan tehdä, jos epäillään, että peruskirjaa ei ole kantelupöytäkirjan hyväksyneessä valtiossa noudatettu määrättyllä tavalla. Kuitenkaan yksityisillä henkilöillä ei ole oikeutta kannella komitealle.⁸⁸

Euroopan sosiaalisen peruskirjan 17 artiklan mukaan lapsilla ja nuorilla on oikeus sosiaaliseen, oikeudelliseen ja taloudelliseen suojeluun. Varsinkin artiklan 1 b kohdan mukaan lapsia ja nuoria tulee suojella laiminlyönneiltä, väkivallalta ja hyväksikäytöltä. Esimerkiksi jos poikien ympärileikkaus luokitellaan väkivallaksi, niin teko on vastoin sosiaalisen peruskirjan säädöstä. Kohdan 1 c mukaan lapselle tai nuorelle on taattava valtion taholta suojelu tai erityinen apu niille, jotka eivät väliaikaisesti tai pysyvästi saa perheensä tukea.⁸⁹

⁸⁵ Valtiosopimukset 80/2002.

⁸⁶ Valtiosopimukset 80/2002.

⁸⁷ Työ- ja elinkeinoministeriö 2016.

⁸⁸ Sosiaali- ja terveysministeriö 2016.

⁸⁹ Valtiosopimukset 80/2002.

6.3 Yleissopimus ihmisoikeuksista ja biolääketieteestä

Euroopan neuvoston yleissopimus ihmisoikeuksien ja ihmisarvon suojaamiseksi biologian ja lääketieteen alalla (24/2010) eli lyhyesti biolääketiedesopimus on allekirjoitettu vuonna 1997 Ovidossa. Sen ovat allekirjoittaneet Euroopan neuvoston jäsenvaltiot, Euroopan yhteisö ja myös muita valtioita. Sopimus tehtiin englannin- ja ranskankielisinä kappaleina, joista toimitettiin oikeat jäljennökset jokaiselle sopimukseen osallistuneelle maalle.⁹⁰

Valtioiden on otettava huomioon myös muita sopimuksia, kuten YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi sekä Euroopan sosiaalinen peruskirja. Huomioon tulisi ottaa myös kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus, yleissopimus yksilöiden suojelusta henkilötietojen automaattisessa tietojenkäsittelyssä sekä yleissopimus lapsen oikeuksista.⁹¹

Euroopan neuvoston tavoitteena on kiinteämmät yhteydet jäsenvaltioiden välille. Siihen päästään ylläpitämällä ja edistämällä ihmisoikeuksia ja perusvapauksia. Sopimuksen osapuolien tulee olla tietoisia kokoajan nopeammin kehittyvästä biologiasta ja lääketieteestä sekä ymmärtää ihmisarvon turvaamisen tärkeys. Osapuolet eivät saa syrjiä ketään ja jokaisen koskemattomuutta täytyy kunnioittaa biologian ja lääketieteen sovellusten alalla.⁹²

Biolääketiedesopimuksen 5 artiklan yleissäännön mukaan terveyteen kohdistuva toimenpide voidaan suorittaa vain, jos kyseinen henkilö on antanut suostumuksensa vapaasta tahdostaan ja tietoisena kaikista asiaan vaikuttavista seikoista. Henkilölle on annettava etukäteen selvitys toimenpiteen tarkoituksesta sekä sen seurauksista ja riskeistä. Henkilöllä on myös oikeus peruuttaa suostumuksensa. Ympärileikkaus on terveyteen kohdistuva toimenpide, joten artiklan mukaan siihen tarvitaan henkilön suostumus.⁹³

Sopimuksen 6 artiklan 1 kappaleen mukaan toimenpiteestä tulee olla välitöntä hyötyä henkilölle. 2 kappaleeseen on säädetty, että alaikäisen mielipide täytyy ottaa huomioon hänen ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavasti. Ympärileikkauksesta on oltava lapselle välitöntä hyötyä ja häneltä on kysyttävä mielipidettä asiaan. 20 artiklan mukaan henkilöltä ei saa irrottaa kudesta, jos hän ei voi antaa siihen suostumustaan. Sopimuksen 26 artiklan mukaan sopimus on

⁹⁰ Euroopan neuvoston yleissopimus ihmisoikeuksien ja ihmisarvon suojaamiseksi biologian ja lääketieteen alalla 24/2010.

⁹¹ Explanatory Report.

⁹² Explanatory Report.

⁹³ Explanatory Report.

tarkoitettu yleisen turvallisuuden vuoksi, terveyden suojaamiseksi, rikollisuuden estämiseksi tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.⁹⁴

6.4 Kansainvälisen oikeuden suhde kansalliseen oikeuteen

Kansainvälisen ja kansallisen oikeuden välisen suhteen lähtökohtana on periaate, jonka mukaan valtion tulee täyttää kansainvälisoikeudelliset velvoitteet. Valtion tulee myös huolehtia, että sisäinen oikeusjärjestys vastaa kansainvälisiä velvoitteita. Toisena periaatteena on, että kansainvälinen oikeus ei määrää vaikutustavoistaan ja omasta asemastaan valtion oikeusjärjestyksessä. Valtion tulee siis itse ratkaista kansainväliset kysymykset.⁹⁵

Suomen perustuslaissa on omat pykälänsä kansainvälisille velvoitteille ja velvoitteiden irtisanomisen hyväksymisestä. Jos ihmisoikeussopimusta ei ole saatettu voimaan valtiosisäisesti, se ei kuulu Suomen oikeusjärjestykseen. Lähes kaikki ihmisoikeussopimukset on saatettu voimaan Suomessa, ja niillä on lain asema Suomen oikeudessa. Jos kansallinen oikeus ja ihmisoikeusvelvoitteet ovat ristiriidassa keskenään, kansainvälisoikeudellisesti hyväksytään ratkaisut, joissa ihmisoikeusvelvoitteet ovat etusijalla.⁹⁶

Suomi on siis voimaansaattanut lähes kaikki yleismaailmalliset ihmisoikeussopimukset, jotka YK, Euroopan neuvosto ja Kansainvälinen työjärjestö ovat laatineet. Suomi on YK:n jäsen ja sen peruskirjan osapuoli, joten Suomi on voimaansaattanut kaikki YK:n ihmisoikeussopimukset, esimerkiksi Yleissopimuksen lapsen oikeuksista, joka tuli voimaan Suomessa 1991. Yksi keskeisimpiä ihmisoikeussopimuksia, jonka Suomi on voimaansaattanut, on Euroopan ihmisoikeussopimus eli yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamisesta. Suomessa se tuli voimaan vuonna 1990. Suomi liittyi myös vuonna 1991 merkittävään Euroopan sosiaaliseen peruskirjaan, jonka uudistus tuli voimaan Suomessa vuonna 2002.⁹⁷

Jäsenvaltio on sidottu EU-oikeuden omaan perusoikeuslottuvuuteen, jonka merkitys on sama kuin Euroopan ihmisoikeussopimuksella. EU-oikeuden ja kansallisten perusoikeuksien välisen suhteen on asettanut EU:n perusoikeuskirja. Perusoikeuskirjassa määrätään, että sen määräyksiä ei saa tulkita niin, että se rajoittaisi jäsenvaltion perustuslaissa olevia ihmisoikeuksia.⁹⁸

Suomessa on muutaman kerran kiistetty, että EU-oikeus olisi etusijalla kansalliseen oikeuteen nähden varsinkin perusoikeuksiin liittyvissä kysymyksissä. Jos oikeuksien välillä on sovittamaton ristiriita, voidaan yhtenä ratkaisuvaihtoehtona säätää kansallisen perusoikeuksien kanssa

⁹⁴ Explanatory Report.

⁹⁵ Ojanen 2009, 70.

⁹⁶ Ojanen 2009, 71 - 73.

⁹⁷ Ojanen 2009, 74 - 76.

⁹⁸ Ojanen 2003, 169 - 171.

ristiriidassa oleva EU:n säädöksen toimeenpanolaki poikkeuslakina. Silloin se olisi Suomen perustuslain mukainen, vaikka se ei olisikaan paras ratkaisu perusoikeuksien toteutumisen kannalta.⁹⁹

Suomalaista tuomioistuintakin velvoittavat Euroopan unionin perusoikeudet, eli tuomioistuin on sidottu EU:n perusoikeuksiin. Tuomioistuimen on myös pidettävä Euroopan yhteisön oikeutta päteväenä. Jos kansallinen tuomioistuin kyseenalaistaa EU-oikeuden pätevyyttä, on tuomioistuimella velvollisuus pyytää ennakkoratkaisua. Kansallisten perusoikeussäännösten vaatimukset pystytään kuitenkin riittävästi ottamaan huomioon EU-oikeuden toimeenpanossa ja soveltamisessa.¹⁰⁰

7 Suomen perustuslaki

Suomen perustuslakia (731/1999) käytetään lainsäädännön ja julkisen vallan perustana.¹⁰¹ Sen tunnusmerkkejä ovat vaikeutettu säätämisyjärjestys ja korotettu muodollinen lainvoima. Korotettu muodollinen lainvoima tarkoittaa sitä, että perustuslaki voidaan kumota tai muuttaa vain vaikeutetussa säätämisyjärjestyksessä. Perustuslaki myös julistaa itse itsensä perustuslaiksi.¹⁰²

Perustuslaki sisältää keskeisimmät arvot ja periaatteet. Perustuslaki määrittää myös julkisen vallan ja yksilön välisen suhteen perusteet.¹⁰³ Perustuslaki sisältää myös ihmisen perusoikeudet, joihin syvennyttään tässä opinnäytetyössä.

7.1 Perusoikeudet

Perusoikeudet ovat yhteiskunnassa hyväksytyjä perusarvoja, jotka taataan perustuslaissa. Ne ovat yhtäläillä sitovia kuin muut perustuslain säännökset.¹⁰⁴ Suomen perustuslain mukaan ihmisen perusoikeuksia ovat muun muassa yhdenvertaisuus, oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen, rikosoikeudellinen periaate, liikkumisvapaus, yksityiselämän suoja, uskonnon ja omantunnon vapaus sekä sananvapaus.

Perustuslain 2 luvun 6 §:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä eikä ketään saa asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen tai uskonnon mukaan. Lapsia tulee myös kohdella tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän täytyy saada vaikuttaa itseään koskeviin

⁹⁹ Ojanen 2003, 171 - 172.

¹⁰⁰ Ojanen 2003, 172 - 176.

¹⁰¹ Oikeusministeriö 2014.

¹⁰² Husa & Pohjolainen 2014, 48.

¹⁰³ Oikeusministeriö 2014.

¹⁰⁴ Jyränki 2000, 275.

asioihin kehitystään vastaavasti. Lapsen tulisi siis itse saada vaikuttaa siihen, ympärileikataanko hänet vai ei.

Perustuslain 2 luvun 7 §:n ansiosta jokaisella on oikeus elämään, koskemattomuuteen, henkilökohtaiseen vapauteen ja turvallisuuteen, eikä henkilökohtaiseen vapauteen saa puuttua ilman laissa säädettyä perustetta. Ketään ei myöskään saa kiduttaa eikä kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Onko ympärileikkaus kidutusta tai ihmisarvoa loukkaavaa, varsinkin jos lapselta ei kysytä siihen suostumusta?

Perustuslain 2 luvun 8 §:n mukaan ketään ei saa pitää syllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole säädetty rangaistavaksi. Perustuslain 2 luvun 9 §:n mukaan Suomen kansalainen ja maassa laillisesti oleskeleva ulkomalainen saavat vapaasti liikkua maassa ja valita asuinpaikkansa. Jokaisella on myös oikeus lähteä maasta.

Perustuslain 2 luvun 10 §:n mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. 11 §:n mukaan jokaisella on oikeus harjoittaa ja tunnustaa uskontoa sekä oikeus ilmaista vakaumus. 12 §:n mukaan jokaisella on sananvapaus, johon sisältyy oikeus ilmaista tietoja ja mielipiteitä.

Perusoikeusuudistuksessa (1995/969) lausutaan perusoikeuksien suhteesta ja punninnasta, mikä on merkityksellistä Suomen oikeudelle. Toimiin, jotka loukkaavat ihmisarvoa tai muita perusoikeuksia, ei saa vedota uskonnon ja omantunnon vapauden kautta. Esimerkiksi naisten ympärileikkaus ei ole oikeutettua edes perustellen sitä uskonnollisilla opeilla. Perusoikeusuudistuksessa todetaan myös, että lapsen perusoikeuksia ei saa loukata muun henkilön uskonnon ja omantunnon vapauden vedoten.¹⁰⁵

7.2 Oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen

Hallituksen esityksen (309/1993) mukaan merkittävien haasteiden Suomen perusoikeusjärjestelmälle olivat toisen maailmansodan jälkeen hyväksytyt kansainväliset ihmisoikeussopimukset. Kansainväliset ihmisoikeussopimukset määrittävät perustuslaille nykyaikaisen tason. Perustuslaissa piti siis tämentää perusoikeuksien rajoittamisedellytyksiä, järjestää perusoikeuksien ja kansainvälisten ihmisoikeuksien suhteet sekä parantaa perusoikeuksien sovellettavuutta.¹⁰⁶

Perustuslain perusoikeudet kuuluvat kaikille Suomen oikeudenkäyttöpiirissä oleville ihmisille, olivat he sitten minkä ikäisiä tahansa. Perusoikeudet kuuluvat siis myös lapsille. Käytännössä

¹⁰⁵ Lahti 1999.

¹⁰⁶ HE 309/1993.

joutuu kuitenkin palaamaan siihen, kuka käyttää lapsen puhevaltaa perusoikeuksia koskevissa asioissa.¹⁰⁷

Hallituksen esityksen myötä perustuslakiin on otettu säännös ihmisarvon loukkaamattomuuden sekä yksilön vapauden ja oikeuden turvaamisesta. Perustuslakia täydennettiin myös säännöksillä lasten yhdenvertaisesta kohtelusta ja sukupuolten tasa-arvosta. Lapsia tulee siis kohdella yhdenvertaisesti ja aikuisväestöön nähden tasa-arvoisina.¹⁰⁸

Hallituksen esityksessä täsmennettiin hallitusmuodon silloista 6 §:ää niin, että siinä turvataan oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Perustuslakiin otettiin myös erityinen kuolemanrangaistuksen, kidutuksen ja ihmisarvoa loukkaavan kohtelun kielto.

Ennen nykyistä perusoikeusjärjestelmää fyysisen koskemattomuuden suoja oli vaatimaton. Hallitusmuoto 6 §:n katsottiin sallivan erittäin syvälle menevän puuttumisen fyysiseen koskemattomuuteen. Yhteiskunnan muuttuvat arvot ja käsitykset vaikuttavat perustuslain tulkin-toihin.¹⁰⁹

Hallituksen esityksen mukaan oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen suojaa myös sellaiselta ihmisarvoa loukkaavalta kohtelulta, joka toteutetaan puuttumalla henkilön fyysiseen olemukseen ilman hänen suostumustaan. Säännöksessä täsmennetään myös suojaa laittomalle ja mielivaltaiselle vapaudenriistolle sekä henkilökohtaiseen koskemattomuuteen puuttumiselle. Säännöksen tavoitteena on myös taata henkilön oikeusturva, jos henkilö menettää vapautensa.

Oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen antaa suojaa esimerkiksi henkilöön käypiä tarkastuksia ja pakolla toteutettavia lääketieteellisiä tai vastaavia toimenpiteitä vastaan. Henkilökohtainen koskemattomuus saa yksityisten välisissä suhteissa turvaa rikoslain- ja vahingonkorvauslainsäädännön kautta. Suojan piiriin kuuluu myös puuttuminen ihmisen henkiseen koskemattomuuteen, ruumiillisen koskemattomuuden lisäksi. Perustuslakivaliokunnan tulkinnoissa on alettu asettaa tiukempia vaatimuksia henkilökohtaiseen koskemattomuuteen puuttumiselle. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen puuttumisen ja vapaudenriistojen tulee perustua lakeihin, ja ne eivät saisi olla mielivaltaisia.¹¹⁰

Henkilökohtaisella koskemattomuudella on myös läheinen yhteys Perustuslain 10 §:n yksityiselämän suojaan. Yksityiselämän ulottuvuuteen kuuluu yksilön oikeus määrätä itsestään ja

¹⁰⁷ HE 309/1993.

¹⁰⁸ HE 309/1993.

¹⁰⁹ Pellonpää 2004, luku 3.3.

¹¹⁰ HE 309/1993.

ruumiistaan. Myös uskonnon ja omantunnon vapaus liittyvät henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, sillä esimerkiksi lapsen henkilökohtaista koskemattomuutta ei saa loukata kieltämällä lapselta sellaiset hoitotoimenpiteet, jotka uskonto kieltää.¹¹¹

8 Rikosoikeudellinen näkökulma

Rikoslakiin on määritelty rikolliset teot ja siten myös pyritään estämään niiden tekoa. Rikosoikeuteen liittyy rangaistusteoria, jonka mukaan rikollinen teko on sovitettava. Rangaistus voidaan antaa vain laissa säädetystä teosta ja rangaistuksenkin tulee olla lainmukainen. Rikosoikeudellisella järjestelmällä tuetaan yleistä lainkuuliaisuutta.¹¹²

Suomessa rikos on jaoteltu kolmeen osaan: tunnusmerkistön mukaisuuteen, syyllisyyteen ja oikeudenvastaisuuteen. Tunnusmerkistön mukaisuuteen sisältyvät eri rikosten tunnusmerkistöt ja rikosvastuun edellytykset. Oikeudenvastaisuus tarkoittaa sitä, että tietyissä tilanteissa tunnusmerkistön mukainen teko katsotaan sallituksi.¹¹³ Tulisi tutkia, täyttääkö poikien ympärileikkaus rikoslain pykälien tunnusmerkistöä. Jos tunnusmerkistö täyttyy, tekoa voidaan pitää oikeudenvastaisena.

8.1 Henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista

Rikoslaisissa (39/1889) luvussa 21 henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia ovat muun muassa lievä pahoinpitely, pahoinpitely ja törkeä pahoinpitely. Nämä rikokset voisivat olla verrattavissa poikien ympärileikkaukseen, mikäli ympärileikkaukset katsottaisiin oikeudenvastaisiksi. Hallituksen esityksessä eduskunnalle (94/1993) 1.9.2 luvussa kyseisiä rikosnimikkeitä on perusteltu tarkemmin.

Pahoinpitelyllä tarkoitetaan ruumiillista väkivaltaa tai tekoa, jolla aiheutetaan toiselle sairaus tai vamma. Pahoinpitelystä voidaan rangaista vain silloin, kun siitä on aiheutunut sairaus tai vamma. Teko ei ole pahoinpitely, jos pahoinpitelyn kohde sallii sen. Pahoinpitelyn rangaistusasteikko on sakko ja enintään kaksi vuotta vankeutta.¹¹⁴

Pahoinpitelyn ja lievän pahoinpitelyn raja meni aikaisemmin siinä, aiheutuuko pahoinpitelystä vamma tai sairaus. Hallituksen mukaan lieväksi pahoinpitelyksi katsotaan kokonaisuutena arvostellen pahoinpitely, joka on vähäinen. Lievästä pahoinpitelystä voi saada rangaistukseksi vain sakkoa.¹¹⁵

¹¹¹ Jyränki 2000, 300 - 304.

¹¹² Lappi-Seppälä 2008, luku 1.1.

¹¹³ Tapani & Tolvanen 2013, 3.

¹¹⁴ HE 94/1993.

¹¹⁵ HE 94/1993.

Jotta pahoinpitely olisi törkeä, teon tulisi aiheuttaa vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila. Törkeä pahoinpitely on tehty myös raa'alla ja julmalla tavalla, ja teko on käytetty ampuma- tai teräasetta taikka muuta hengenvaarallista välinettä. Törkeän pahoinpitelyn enimmäisrangaistus on kymmenen vuotta vankeutta.¹¹⁶

8.2 Ympärileikkauksen rikosoikeudellinen arviointi

Korkein oikeus on ennakkopäätöstuomioistuimien, joka käyttää ylintä tuomiovaltaa riita- ja rikosasioissa sekä valvoo toiminnallaan lainkäyttöä. Ennakkopäätöksiä annetaan asioista, joista ei ole vielä säädetty tarkkaan laissa. Ne toimivat siten ohjeina tuleville samantapaisille tapauksille ja niiden avulla huolehditaan, että koko Suomessa lakia tulkitaan yhdenvertaisesti.¹¹⁷

8.2.1 KKO 2008:93

Korkeimman oikeuden ennakkotapaus 39:2008 koskee lapsen ympärileikkausta. Tapauksessa neljän ja puolen vuoden ikäiselle pojalle oli tehty äidin pyynnöstä lääkärin suorittama ympärileikkaus vuonna 2004. Äiti halusi leikkauksen pojalleen uskonnollisista syistä. Tapausta käsiteltiin ensin Tampereen kärjäoikeudessa vuonna 2006. Tapauksessa virallinen syyttäjä vaati äidille rangaistusta pahoinpitelystä. Syytteen mukaan äiti oli tahallaan aiheuttanut ruumiillista väkivaltaa teettämällä ympärileikkauksen pojalleen. Teko oli aiheuttanut kipua sekä leikkaushaavan ja se oli tehty ilman lääketieteellistä perustetta. Toimenpide oli tehty ainoastaan uskonnollisista ja kulttuurillisista syistä. Lääkäri oli kuitenkin tehnyt toimenpiteen asianmukaisesti ja käyttänyt paikallisuudutusta, joten välitöntä kipua ei ollut. Toimenpide oli tehty äidin kotona eikä sairaalassa. Korkein oikeus katsoi, että kokonaisuutena arvostellen teko oli vain vähäisessä määrin puuttumista lapsen ruumiilliseen koskemattomuuteen, joten korkein oikeus hylkäsi syytteen.

Perustuslain 6 §:n 3 momentin mukaan lasta on kohdeltava tasa-arvoisesti ja hän saa päättää itseään koskevista asioista kehitystasoaan vastaavasti. Perustuslain 11 §:n mukaan jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus, johon liittyy oikeus harjoittaa uskontoaan, oikeus ilmaista vakaumuksensa ja kuulua uskonnolliseen yhdyskuntaan. Perustuslain 10 § säätelee yksityiselämän suojaa eli kunnia ja kotirauha on turvattua. Tähän liittyy myös perhe-elämän suoja, vaikka sitä ei ole erikseen mainittu. Myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen artiklassa 8 turvataan oikeus perhe-elämään.

Laki lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä 1129/1991, New York artiklan 30 mukaan lapsella on oikeus harjoittaa uskontoaan ja ol-

¹¹⁶ HE 94/1993.

¹¹⁷ KKO 2014.

la yhdessä oman uskonnollisen ryhmänsä kanssa. Kuitenkin on otettava huomioon kyseisen sopimuksen artikla 19, jonka mukaan lasta on suojeltava kaikenlaiselta väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, kun lapsi on huoltajansa hoidettavana. Artiklan 24 mukaan lapsella on myös oikeus nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta, joten on estettävä lasten terveydelle haitallisia perinteisiä tapoja.

Korkeimmassa oikeudessa käsiteltiin sitä, että onko äiti syyllistynyt pahoinpitelyyn tai sen yllytykseen. Korkeimman oikeuden mukaan pahoinpitelyn tunnusmerkistö toteutui tai vähintään lievän pahoinpitelyn. Korkein oikeus selvitti myös asiaan liittyvää uskonnollista ja lääketieteellistä merkitystä sekä perus- ja ihmisoikeuksien vaikutusta.

Korkein oikeus vetosi lakiin potilaan asemasta ja oikeuksista. Lain 6 § 1 momentin potilaan itsemääräämisoikeudesta mukaan potilasta on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan, joten ympärileikkausta ei voisi tehdä ilman pojan suostumusta. Poika oli kuitenkin vain neljä ja puoli vuotta, joten silloin tulee kyseeseen laki potilaan asemasta ja oikeuksista 7 §, johon on säädetty alaikäisen potilaan oikeudesta. Alaikäinen potilas, joka ei kehitystasoonsa tai ikäänsä nähden pysty päättämään hoidostaan, tulee hoitaa yhteisymmärryksessä hänen huoltajansa tai laillisen edustajansa kanssa. Tämän vuoksi vanhemmilla on oikeus päättää lapsen puolesta lääketieteellisesti perusteltujen toimenpiteiden suorittamisesta. Syy kyseiseen ympärileikkaukseen ei ollut lääketieteellinen tai terveydenhoidollinen, joten äidillä ei ollut oikeutta päättää lapsen puolesta asiasta.

Korkeimmassa oikeudessa virallinen syyttäjä nosti esiin keskustelun poikien ympärileikkauksen hyväksymisestä aiheutuvasta sukupuoleen ja uskontoon perustuvasta syrjinnästä. Vedottiin siihen, että tyttöjen ympärileikkaus on rangaistavaa ja muissa uskonnoissa kuin juutalaisuudessa sekä islamilaisuudessa ei tehdä poikien ympärileikkausta. Korkein oikeus totesi, että tyttöjen ympärileikkaus on silpomista ja kyse on törkeästä pahoinpitelystä eikä sitä voi rikosoikeudellisessa arvioinnissa verrata poikien ympärileikkaukseen. Se, että ympärileikkaus liittyy vain muutaman uskonnon perinnäistapoihin, ei ole uskontoon perustuvaa syrjintää.

Leikkaus oli tehty lapsen ja äidin kannalta hyväksyttävistä syistä, koska teko oli tehty lääketieteellisesti asianmukaisella tavalla ilman ylimääräistä kärsimystä. Tämän vuoksi kokonaisuutena arvostellen teko on vain vähäisessä määrin puuttumista lapsen ruumiilliseen koskemattomuuteen. Näin ollen ei otettu kantaa onko äiti toiminut lääkärin tekijäkumppanina vai yllyttäjänä.

8.2.2 KKO 2016:24

Korkeimman oikeuden ennakkotapauksessa KKO 2016:24 syyttäjä vaati A:lle rangaistusta kahdesta törkeästä pahoinpitelystä. B, C, D ja E saivat syytteet yllytyksestä törkeään pahoinpitelyyn. A, jolla ei ollut lääkärin tutkintoa, oli tehnyt ruumiillista väkivaltaa seitsemän ja kymmenen vuoden ikäisille pojille, P1:lle ja P2:lle, ympärileikkaamalla heidät leikkaavalla ja ihoa

kuumentavalla terällä. C ja B olivat yllyttäneet A:ta tekemään ympärileikkauksen P1:lle. Myös D ja E olivat taivuttaneet A:n suorittamaan ympärileikkauksen P2:lle palkkiota vastaan. Syytäjän mukaan tekoja voidaan pitää törkeinä, koska niissä oli käytetty hengenvaarallista välinettä ja teot, korjaamattomat kirurgiset toimenpiteet, olivat kohdistuneet puolustuskyvyttömiin lapsiin. Korkeimman oikeuden mukaan ympärileikkaukset olivat kuitenkin lasten edun mukaisia, joten korkein oikeus hylkäsi syytteet tässäkin tapauksessa.

Käräjäoikeus vertasi korkeimman oikeuden kannanottoa korkeimman oikeuden ennakkopäätöksessä KKO 2008:93, mutta kyseisen tapauksen jälkeen, vuonna 2010, Suomessa oli tullut voimaan Euroopan neuvoston yleissopimus ihmisoikeuksien ja ihmisarvon suojaamiseksi biologian ja lääketieteen alalla. Biolääketiedesopimuksen (24/2010) 20 artiklan mukaan on katsottava kielletyksi, että terve kudus poistetaan peruuttamattomasti ihmiseltä, joka ei voinut vaikuttaa päätökseen.

Biolääketiedesopimuksen 1 artiklan mukaan sopimuspuolet suojelevat ihmisarvoa ja identiteettiä. 1 artikla takaa myös sen, että jokaisen koskemattomuutta ja oikeuksia kunnioitetaan biologian ja lääketieteen sovellusten alalla. Henkilön tulee antaa suostumuksensa vapaasta tahdostaan, jotta hänelle voidaan suorittaa terveyteen kohdistuva toimenpide.¹¹⁸ Biolääketiedesopimuksen 6 artiklan 2 kappaleen mukaan toimenpide voidaan suorittaa alaikäiselle vain hänen laillisen edustajansa luvalla, mikäli alaikäinen ei voi itse antaa suostumustaan. Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 7 §:n mukaan alaikäistä on hoidettava yhteisymmärryksessä huoltajansa kanssa, jos lapsi ei itse pysty päättämään hoidostaan. Huoltajilla on siis oikeus päättää lääketieteellisistä toimenpiteistä, jotka kohdistuvat pieneen lapseen.

Lokakuussa 2013 Euroopan neuvoston parlamentaarisisessa yleiskokouksessa hyväksyttiin päätöslauselma nro 1952, joka koskee lapsen oikeutta fyysiseen koskemattomuuteen. Lauselmassa todetaan, että poikien uskonnollisiin syihin perustuvat ympärileikkaukset ovat koskemattomuuden loukkauksia. Niitä ei kuitenkaan vaadita kiellettäviksi, mutta jäsenvaltioita kehoitetaan määrittelemään hygieeniset ja lääketieteelliset vaatimukset. Korkeimman oikeuden johtopäätöksiä ovatkin, että biolääketiedesopimus ei ollut tullut voimaan vielä ennen P1:lle tehtyä ympärileikkausta, joten sopimuksella ei ole merkitystä rikosoikeudelliselta kannalta. Korkein oikeus katsoo myös, että ympärileikkauksen tekijän ei tarvitse olla lääkäri, jos toimenpide on tehty lääketieteellisesti ammattitaitoisesti. P1 ja P2 ovat kuuluneet muslimien yhteisöihin, ja muslimien keskuudessa poikien ympärileikkaus on vakiintunut vanha perinne.

¹¹⁸ Yleissopimus ihmisoikeuksien ja ihmisarvon suojaamiseksi biologian ja lääketieteen alalla 24/2010. 5 artikla.

8.2.3 KKO 2016:25

Uusimmassa ympärileikkaukseen liittyvässä korkeimman oikeuden ennakkotapauksessa KKO 2016:25 A ja B olivat olohuoneen pöydällä tehneet yhdessä ruumiillista väkivaltaa neljäkuisele pojalle C:lle siten, että B oli tehnyt pojalle ympärileikkauksen A:n pyynnöstä A:n pitäessä pojan jaloista kiinni. Ympärileikkaus tehtiin ilman pojan toisen vanhemman D suostumusta. Syytteen mukaan tekoa oli pidettävä törkeänä, koska siinä oli käytetty teräasetta. Teko oli myös kohdistunut puolustuskyvyttömään lapseen ilman toisen huoltajan suostumusta, ja kyseessä oli peruuttamaton toimenpide. Korkein oikeus katsoi, että ympärileikkaus täyttää pahoinpitelyn tunnusmerkistön ja teko oli lapsen edun vastainen. Korkein oikeus tuomitsi A:lle pahoinpitelystä 40 päiväsakkoa ja velvoitti hänet maksamaan pojalle 200 euroa korvausta kivusta ja särystä. B:n osalta syytteet hylättiin, koska B:n katsotaan erehtyneen vastuusta vapauttavien seikkojen käsilläolosta.

Korkeimman oikeuden mukaan ympärileikkauksen, joka on suoritettu muulla kuin lääketieteellisellä perusteella, hyväksyttävyyden arviointi edellyttää laajaa ja monialaista punnintaa lapsen kokonaisuudesta. Tässä täytyy ottaa huomioon myös toimenpiteen suorittajaan ja teko-olosuhteisiin liittyvät seikat. Arvioidessaan rikosoikeudellista vastuuta korkein oikeus käyttää ratkaisussaan aiemmassa ratkaisussa KKO 2008:93 todettuja periaatteita. Tapaukset kuitenkin eroavat siten, että tässä tapauksessa toimenpide on suoritettu ilman toisen huoltajan suostumusta, mikä vaikuttaa joltakin osin ratkaisuun.

Perustuslain (731/1999) 2 luvun 7 § turvaa ihmisen henkilökohtaisen koskemattomuuden. 6 §:n mukaan lapsia tulee kohdella tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehityksestä riippuen. Kuten KKO 2008:93 on todettu, lapsen henkilökohtaista koskemattomuutta ei saa loukata muun henkilön uskonnonvapautteen vedoten. Jos toimenpide edistää lapsen kehitystä ja hyvinvointia, huoltajilla voi olla oikeus päättää lapsen ruumiillisesta koskemattomuudesta tämän puolesta. Korkein oikeus katsoo, että ympärileikkauksella, joka on tehty kulttuurisista syistä, saattaa olla myönteinen vaikutus pojan identiteetin ja yhteisöön kuulumisen kannalta.

Koska A oli päättänyt poikansa ympärileikkauksesta ilman toisen huoltajan tahtoa, hän ei ole noudattanut lapsen hullosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 5 §:n yhteistoimintavelvoitteen mukaan. Kyseisessä laissa ei ole kuitenkaan määrätty seuraamuksia yhteistoimintavelvoitteen rikkomisesta. Korkein oikeus katsoo, että vaikka A oli loukannut toisen huoltajan oikeuksia, se ei sellaisenaan merkitse sitä, että pojan ympärileikkausta tulisi pitää pahoinpitelynä. Ympärileikkauksella ei myöskään ole ulkoisia vaikutuksia, mitkä vaikuttaisivat kielteisesti yksilön kohteluun suomalaisessa yhteiskunnassa. Toimenpide on kuitenkin puuttumista ruumiilliseen koskemattomuuteen ja se on peruuttamaton. Koska lapsen huoltajat ovat olleet toimenpiteestä eri mieltä, lapsen kokonaisuutta ei voida pitää riittävän selvänä. Tämän takia korkein oikeus katsoo, että toimenpide ei ole ollut lapsen edun mukainen.

Rikoslain (39/1889) 21 luvun 5 §:n mukaan pahoinpitelystä tuomitaan se, joka tekee toiselle ruumiillista väkivaltaa, mikä vahingoittaa toisen terveyttä tai aiheuttaa kipua. Hallituksen esityksen (94/1993) mukaan ruumiillisella väkivallalla tarkoitetaan toisen ruumiillisen koskemattomuuden loukkaamista. Korkein oikeus katsoo, että lääketieteellisesti asianmukaisesti tehty pojan ympärileikkaus täyttää pahoinpitelyn tunnusmerkistön, sillä siinä puututaan lapsen ruumiilliseen koskemattomuuteen ja siitä aiheutuu myös kipua. A:ta voidaan pitää ympärileikkauksen tekijänä, sillä se on tehty A:n pyynnöstä, ja hän on pitänyt poikaansa jaloista kiinni toimenpiteen aikana. A:n katsotaankin menetelleen tahallisesti, sillä hänen on täytynyt ymmärtää, että toimenpide aiheuttaa kipua. A oli tietoinen myös siitä, että lapsen toinen huoltaja ei hyväksy ympärileikkausta. Korkein oikeus katsoo, että A on syylistynyt pahoinpitelyyn. Korkein oikeus ei kuitenkaan pidä pahoinpitelyä törkeänä, sillä toimenpiteen on tehnyt asiantunteva lääkäri, toimenpide on tehty asianmukaisesti ja se liittyy kulttuuritaustaan. Korkein oikeus katsoo, että A sovittaa rikoksensa sakolla.

B on toimenpiteen tehdessään ollut siinä käsityksessä, että siihen on kummankin vanhemman suostumus, ja että toimenpide olisi lapsen edun mukainen kulttuuritaustasta johtuen. B:tä ei täten voida rangaista tahallisesta pahoinpitelystä, sillä B:n katsotaan erehtyneen vastuusta vapauttavien seikkojen käsilläolosta.

9 Terveysoikeudellinen näkökulma

Terveysoikeuden tarkoituksena on turvata terveyden- ja sairaanhoitopalveluja tarvitsevan perusoikeudet. Terveysoikeus käsittelee terveydenhuoltojärjestelmän ratkaisevat oikeudelliset ongelmat ja lainsäädännön. Terveysoikeuden normisto ja periaatteet ohjaavat potilaan asemaa ja oikeutta, terveystalveluiden tuottamista, terveydenhuollon henkilöiden toimintaa ja asemaa sekä lääketieteellisiä erityiskysymyksiä. Terveysoikeus voidaan rinnastaa sosiaalioikeuteen. Se myös yhdistää potilasoikeuden, lääkintäoikeuden ja bio-oikeuden.¹¹⁹

9.1 Terveydenhuollon ammattihenkilön velvollisuuksia ja oikeuksia

Terveydenhuollon ammattihenkilöiden velvollisuudet liittyvät hoitosuhteeseen ja hoitosuhteen toteuttamiseen. Potilaan oikeuksien ja oikeusturvan tulee toteutua parhaalla mahdollisella tavalla.¹²⁰ Lain terveydenhuollon ammattihenkilöistä (559/1994) 15 §:n mukaan terveydenhuollon ammattihenkilön ammattitoiminnan päämääränä on terveyden ylläpitäminen ja edistäminen, sairauksien ehkäiseminen sekä sairaiden parantaminen ja heidän kärsimystensä lievittäminen.

¹¹⁹ Lohiniva-Kerkelä 2007, 15 - 20.

¹²⁰ Lohiniva-Kerkelä 2007, 65.

Myös 15 §:n mukaan terveydenhuollon ammattihenkilön tulee ottaa huomioon ammattitoiminnasta potilaalle koituvat hyödyt ja mahdolliset haitat. Ammattihenkilölain mukaan terveydenhuollon ammattilaisen kuuluu antaa aina apua kiireellistä hoitoa tarvitseville.

Ammattihenkilölain 17 §:n mukaan terveydenhuollon ammattihenkilö ei saa ilmaista sivulliselle luvatta yksityisen tai perheen salaisuutta. Salassapitovelvollisuus säilyy ammattiharjoittamisen päättymisen jälkeenkin. Salassapitovelvollisuus ei koske vain potilasasiakirjoja, vaan kaikkea mitä potilas haluaa pitää salassa.¹²¹

9.1.1 Hoitopäätös

Terveydenhuollon ammattihenkilölain 22 §:n mukaan laillistettu lääkäri päättää potilaan lääketieteellisestä tutkimuksesta, taudinmäärityksestä ja siihen liittyvästä hoidosta. Hoitopäätös on lääkärin oma näkemys, jolla ei ole sitovaa vaikutusta potilaaseen nähden.¹²² Lain potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992) 6 §:n mukaan potilasta on kuitenkin hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Viime kädessä potilaan ja lääkärin tulee olla samaa mieltä hoitotoimenpiteestä, toimenpiteen ajankohdasta ja toimenpiteen tekijästä.¹²³

Jos potilas ei itse kykene päättämään hoidostaan, tulee tärkeään hoitopäätökseen saada potilaan laillisen edustajan tai lähiomaisen suostumus. Suostumuksessa tulee ottaa huomioon potilaan aikaisempi tahto sekä potilaan henkilökohtainen etu. Tavanomaisesta ja vähäisestä hoidosta lääkäri voi päättää itsenäisesti.¹²⁴

Kun hoidon tarve ei ole akuutti, terveydenhuollon ammattihenkilö voi joissakin tapauksissa kieltäytyä hoitamasta. Katsotaan, että yksityisellä terveydenhuollon ammattihenkilöllä on oikeus valita potilaansa jossakin määrin. Tämän syyksi lienee osaksi se, että yksityisen ammattihenkilön toiminta on vapaaehtoista. Potilas tulisi kuitenkin ohjata muuhun hoitoon.¹²⁵

Lääkärin oma vakaumus saattaa kieltää tietyn tyyppiset hoitotoimenpiteet, jolloin tilanteet ovat ongelmallisia virkavelvollisuuden kannalta. Lääkäri ei saisi lähtökohtaisesti siirtää tehtävään toiselle lääkärille.¹²⁶

¹²¹ Lehtonen 2015, 149.

¹²² Pahlman 2003, 186.

¹²³ Pahlman 2003, 187.

¹²⁴ Pahlman 2003, 218 ja 256.

¹²⁵ Lohiniva-Kerkelä 2007, 71 - 72.

¹²⁶ Lohiniva-Kerkelä 2007, 74.

9.1.2 Rikosoikeudellinen vastuu

Yleiset rikosoikeudelliset normit koskevat myös terveydenhuollon ammattihenkilöstöä. Terveydenhuollon henkilökunnan virheellisiin toimiin tulee sovellettavaksi lähinnä aikaisemmassa kappaleessa mainitut rikoslain 21 luvun henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset.¹²⁷

Rikosoikeudellisen vastuun pohtiminen aiheuttaa kuitenkin usein ongelmia. On esimerkiksi pohdittava, milloin lääkintätoimenpidettä katsotaan oikeudenvastaiseksi ja milloin teko on lueltava tahalliseksi tai tuottamukselliseksi.¹²⁸

Kriminalisoinnin tulisi olla viimeinen vaihtoehto terveydenhuoltoalalla, joten yleisen rikosoikeuden käyttöön ei ole ollut painavaa tarvetta. Potilaan hoitotoiminnan sosiaalinen hyödyllisyys on osittain sulkenut pahoinpitelysäännökset pois, vaikka ei olisi hankittu asianmukaisesti potilaan suostumusta.¹²⁹ Loukatun suostumus tai muu oikeuttamisperuste poistaa teon rangaistavuuden, vaikka hoitotoimenpide toteuttaisi pahoinpitelyn tunnusmerkistön.¹³⁰ Rikosoikeuden professori Raimo Lahden mielestä edellä mainitusta perustelusta jää avoimeksi se, sulkeutuu hoitotoimenpiteiden rangaistavuus pois oikeuttamisperusteen vai tunnusmerkistön täyttymättä jäämisen vuoksi.¹³¹

Raimo Lahti on todennut, että potilaslainsäännöksiä tulisi vaikuttaa suoraan rikostunnusmerkistön tai vastuuvapausperusteiden tulkinnan kautta sitä koskevaan harkintaan, onko lääkärin potilaaseen kohdistuvassa toimenpiteessä kysymys rikoslain 21 luvun nojalla rangaistavasta teosta. Perus- ja ihmisoikeusmääräykset tulee ottaa huomioon oikeusjärjestyksen kokonaisuuden huomioon ottamisessa. Jos potilaan itsemääräämisoikeutta on vakavasti loukattu, Raimo Lahti ei pidä poissuljettuna pahoinpitelysäännösten sovellettavuutta kyseisiin tapauksiin. Pahoinpitelysäännökset eivät kuitenkaan kriminalisoi täysin toisen ruumiillisen koskemattomuuden loukkauksia. Lahti pitää myös mahdollisena, että potilaan itsemääräämisoikeuden loukkaamisesta voitaisiin säätää rangaistussäännös. Potilaan itsemääräämisoikeuden loukkaamisesta on vain kerran ollut rikosoikeudenkäynti.¹³²

9.2 Potilaan oikeuksia

¹²⁷ Lohiniva-Kerkelä 2015, 374.

¹²⁸ Lohiniva-Kerkelä 2007, 242.

¹²⁹ Lahti 2006, 199.

¹³⁰ HE 94/1993 vp s.91 ja 96.

¹³¹ Lahti 2006, 199.

¹³² Lahti 2006, 199 - 200.

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992) määrittelee potilaan aseman ja oikeudet terveyden- ja sairaanhoitoa järjestettäessä.¹³³ Potilaslain 2 §:n mukaan potilaalla tarkoitetaan terveyden- ja sairaanhoitopalvelujen käyttäjää tai niiden kohteena olevaa henkilöä.

Tässä kappaleessa on keskitytty potilaan oikeuteen saada hoitoa, hoitoon liittyviin yleisiin periaatteisiin sekä alaikäisen potilaan itsemääräämisoikeuteen, joita voidaan mahdollisesti soveltaa myös poikien ympärileikkaustoimenpiteisiin liittyvissä kysymyksissä.

9.2.1 Potilaan oikeus hoitoon

Suomen perustuslain (731/1999) 19 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveystalvet. Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992) 3 §:n mukaan jokaisella Suomessa pysyvästi asuvalla henkilöllä on oikeus ilman syrjintää hänen terveydentilansa edellyttämään terveyden- ja sairaanhoitoon niiden voimavarojen rajoissa, jotka kulloinkin ovat terveydenhuollon käytettävissä.

Potilaslain 3 §:n mukaan myös potilaan äidinkieli, hänen yksilölliset tarpeensa ja kulttuurinsa on mahdollisuuksien mukaan otettava hänen hoidossaan ja kohtelussaan huomioon.

Potilaan terveydentila määrittää potilaan oikeuden hoitoon. Jos toimenpide ei ole lääketieteellisesti perusteltua terveydentilan kannalta, ei potilas voi vaatia lääkäriä suorittamaan sitä. Jos potilas taas kieltäytyy hoidosta, häntä on hoidettava muulla lääketieteellisellä tavalla yhteisymmärryksessä potilaan kanssa.¹³⁴

Hoito ja hoidon tarve tulisi arvioida yksilöllisesti.¹³⁵ Terveystalvetlain (1326/2010) 7a §:n mukaan potilasta voidaan tutkia ja hoitaa palveluvalikoimaan kuulumattomalla lääketieteellisellä hoitomenetelmällä, jos se on potilaan henkeä tai terveyttä vakavasti uhkaavan sairauden tai vamman takia lääketieteellisesti välttämätöntä potilaan terveydentila ja sairauden ennakoitavissa oleva kehitys huomioon ottaen. Potilaita on kuitenkin kohdeltava yhdenvertaisesti, joten potilaiden hoidon on toteuduttava tietyllä tavalla. Hoitoratkaisuja ei voida perustella seikoilla, jotka ilmentävät syrjintää.¹³⁶

Terveystalvetlain 50 §:n mukaan kiireellinen hoito on annettava potilaalle hänen asuinpaikastaan riippumatta. Kiireettömässä hoidossa terveydenhuoltolain 51 §:n mukaan terveydenhuollon ammattihenkilön on tehtävä hoidon tarpeen arviointi viimeistään kolmantena arkipäivänä potilaan yhteydenotosta terveyskeskukseen. Pykälän mukaan hoito on järjestettävä poti-

¹³³ Lohiniva-Kerkelä 2015, 161.

¹³⁴ Lohiniva-Kerkelä 2015, 167.

¹³⁵ Lohiniva-Kerkelä 2015, 167.

¹³⁶ Lohiniva-Kerkelä 2015, 171.

laan terveydentila ja sairauden ennakoitavissa oleva kehitys huomioon ottaen kohtuullisessa ajassa, viimeistään kolmen kuukauden kuluttua hoidon tarpeen arvioinnista.

9.2.2 Potilaan hoitoon liittyviä yleisiä periaatteita

Potilaslain 3 §:n 2 momentin mukaan potilaalla on oikeus laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon. Potilaan hoito on järjestettävä niin, että hänen ihmisarvoaan ei loukata ja hänen vakaumusta ja yksityisyyttä kunnioitetaan. Potilasta ei saa syyllistää, syrjiä tai vähätellä. Terveydenhuollon ammattihenkilön tulee puhua ja käyttäytyä asiallisesti.¹³⁷ Hoitotilanteessa tulisi huomioida potilaan uskonnollinen, yhteiskunnallinen tai muuhun vakaumukseen perustuva kannanotto.¹³⁸ Potilaan tahdonilmaukset, jotka liittyvät hänen vakaumukseensa, tulisi siis ottaa huomioon hoitoratkaisuja tehtäessä.¹³⁹

Potilaslain 3 §:n 3 momentin mukaan myös potilaan äidinkieli, hänen yksilölliset tarpeensa ja kulttuurinsa on mahdollisuuksien mukaan otettava hänen hoidossaan ja kohtelussaan huomioon. Kun potilas ja terveydenhuollon ammattihenkilö ymmärtävät toisiaan, hoidon laatu ja potilaan oikeudet toteutuvat paremmin.¹⁴⁰

Potilaan yksilölliset tarpeet voidaan huomioida esimerkiksi ottamalla huomioon potilaan fyysiset ominaisuudet hoidon suunnittelussa ja toteuttamisessa. Esimerkiksi potilaan sukupuolen huomioon ottaminen on kulttuuristen tekijöiden huomioimista.¹⁴¹

9.2.3 Alaikäisen potilaan itsemääräämisoikeus

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 7 §:n mukaan alaikäisen potilaan mielipide hoitotoimenpiteeseen tulee selvittää silloin, kun se on hänen ikänsä ja kehitystasoonsa nähden mahdollista. Jos lapsi kykenee päättämään hoidostaan, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä. Alaikäistä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen huoltajansa kanssa, jos alaikäinen ei itse kykene päättämään hoidostaan.

Biolääketiedesopimus sisältyy lakiin potilaan asemasta ja oikeuksista. Biolääketiedesopimuksen 6 artiklassa alaikäiset jaetaan itsemäärääviin ja ei-itsemäärääviin alaikäisiin. Artiklan mukaan mitä vanhempi ja kypsempi lapsi on, sitä suuremmissa määrin alaikäisen mielipide tulee ottaa huomioon. Lääkärin päättäessä alaikäisen olevan itsemääräävä, alaikäisen suostumuksen

¹³⁷ Lohiniva-Kerkelä 2015, 179 - 180.

¹³⁸ HE 185/1991 vp. 14.

¹³⁹ Lohiniva-Kerkelä 2015, 185.

¹⁴⁰ Lohiniva-Kerkelä 2015, 185 - 186.

¹⁴¹ Lohiniva-Kerkelä 2015, 189.

sisältö on samanlainen kuin täysi-ikäisen.¹⁴² Alaikäisen henkilön kypsyys tulee olla sitä suurempi, mitä suuremmin alaikäisen henkilökohtaiseen koskemattomuuteen puututaan.¹⁴³

Alaikäisen täytyy ymmärtää riittävästi, että voi tehdä päätöksen hoidostaan itse. Alaikäisen iän ja kehitystason lisäksi lääkärin täytyy ottaa huomioon kypsyys, psyykinen tila ja elämänkokemus.¹⁴⁴ Hallituksen esitöissä koskien lakia lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (HE 224/1982) sanotaan, että yli 12-vuotiaan lapsen mielipiteeseen ja vastustukseen on suhtauduttava vakavasti. Kuitenkin myös alle 12-vuotiaan mielipidettä on kuunneltava, jos hän on tarpeeksi kehittynyt.¹⁴⁵

Lähtökohtaisesti 12-vuotias on kuitenkin liian nuori arvioimaan asioita kelpoisen henkilön tavoin, sillä hän ei kykene ymmärtämään riskejä ja muita asioita, jotka liittyvät johonkin tiettyyn hoitotoimenpiteeseen. Lääketieteellistä tutkimustoimintaa sääntelevässä laissa ja kirjallisuudessa lähdetään siitä, että 15-vuotiaalla on käytännössä itsemääräämisoikeus terveysasioissa. 15-vuotias voi antaa kirjallisen suostumuksen, mikäli kykenee ymmärtämään toimenpiteen merkityksen ja hyödyn. Ikäraajat, jotka ovat laissa, ovat kuitenkin vain suuntaa antavia. Se, saako alaikäinen itsemääräämisoikeuden, on ratkaistava aina tapauskohtaisesti.¹⁴⁶

Alaikäisellä on myös oikeus kieltäytyä hoidosta, vaikka hoitotoimet estäisivät kuoleman.¹⁴⁷

10 Perheoikeudellinen näkökulma

Perheoikeus kuuluu yksityisoikeuden alaan. Usein perheoikeuteen liitetään myös perintöoikeus. Perheoikeuden ydinalueita ovat lapsioikeus, edunvalvontaoikeus, nimioikeus ja parisuhdeoikeus. Lapsioikeuden ydinalueeseen sisältyy lapsen huollon oikeudellinen sääntely, lapsen asumiseen liittyvät asiat, lapsen edunvalvonta eli holhous, lapsen elatus, isyyslainsäädäntö ja tapaamisoikeus. Lapsioikeuden ydinalueet liittyvät myös parisuhde-, avioliitto-, nimi- ja sosiaalioikeuteen. Lapsioikeus on laajin osa-alue perhe- ja perintöoikeudesta.¹⁴⁸

Edunvalvontaoikeuden ydinalueeseen kuuluu iän vuoksi vajaavaltaisen henkilön oikeudellisen aseman sääntely ja täysi-ikäisen henkilön edunvalvonnan järjestäminen. Tämä ydinalue liittyy lapsioikeuteen. Lapsen huoltajat ovat lakimääräisiä edunvalvojia eli he käyttävät yhdessä lapsen puhevaltaa.¹⁴⁹

¹⁴² Pahlman 2003, 228.

¹⁴³ Pahlman 2015, 201.

¹⁴⁴ Pahlman 2003, 229.

¹⁴⁵ Pahlman 2003, 230.

¹⁴⁶ Pahlman 2003, 230 - 231.

¹⁴⁷ Pahlman 2003, 232.

¹⁴⁸ Kangas 2013, 3.

¹⁴⁹ Kangas 2013, 4.

Lapsioikeudella on sidoksia myös perus- ja ihmisoikeuksiin. Lapsioikeuden merkittävin säännös on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus. Suomessa lapsioikeuteen liittyviä päätöksiä tehdään yli satatuhatta vuodessa. Enimmäkseen päätökset tehdään sosiaalilautakunnissa eikä tuomioistuimissa.¹⁵⁰

10.1 Lapsen oikeudet

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa (60/1991) on määritelty lapsen oikeudet kattavasti ja se on perustana lapsen oikeuksille. Sopimuksen tavoitteena on turvata kaikkien lapsien perusoikeudet. Sopimusta on käsitelty aiemmin kappaleessa 5.3.

YK:n lapsen oikeuksien komitea ohjaa ja valvoo, että sopimusta noudatetaan. Ohjaamisella tarkoitetaan, että komitea ohjaa sopimuksen tulkintaa ja täytäntöönpanoa julkaisemalla yleiskommentteja. Yleiskommentit liittyvät yleensä sopimuksen artiklaan tai tiettyyn teemaan. Tulkintaa ohjataan myös määräaikaisraportoinnin kautta. Sopimusvaltioiden tulee viiden vuoden välein raportoida komitealle lasten hyvinvoinnin tilasta ja oikeuksista omassa maassaan. Raportin laatii viranomaiset ja kansalaisjärjestöt, jotka ovat keskittyneet lapsiasiain. Ulkoministeriö vastaa valtion raportista ja lapsiasiavaltuutettu, kansalaisjärjestöt sekä eduskunnan oikeusasiamies vastaavat omista raporteistaan. Raporttien jälkeen komitea antaa sopimusvaltioille suosituksia lapsen oikeuksien parantamiseksi.¹⁵¹

Lain lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta mukaan lapsen mielipidettä on kuunneltava hänen ikään ja kehitystasoaan vastaavasti. Mielipiteen painoarvo jaetaan kolmeen ryhmään sen mukaan, minkälainen määräämisoikeus lapselle on lainsäädännössä myönnetty käsiteltävänä olevassa asiassa. Nämä ovat itsemääräämisoikeus, myötämääräämisoikeus ja informaatio. Itsemääräämisoikeus tarkoittaa, että lapsi voi ilman huoltajan lupaa päättää asiastaan. Potilaslain 7 luvun mukaan lapsen terveydenhoitoa koskevissa päätöksissä lapsen tahto on lain ehtojen toteutuessa määräävää. Myötämääräämisoikeuden mukaan lapsen päätös vaatii myös huoltajan suostumuksen asiasta. Lapsen tahto voidaan ottaa huomioon informaationa, kun mietitään lapsen etua. Tämä tarkoittaa, että lapsen tahdolla voi olla itsenäistä merkitystä tai tahtoa voidaan käyttää vain tietona päätöstä tehtäessä.¹⁵²

Lapsen perusteltu mielipide voi saada oikeudellisen merkityksen, jos lapsen tahdonmuodotuksella on riittävät edellytykset. Tähän luetaan myös lapsen itsemääräämisoikeus. Oikeudellisesti merkitykselliselle mielipiteelle on määritelty kriteerit. Kriteerien mukaan lapsen on

¹⁵⁰ Kangas 2013, 4.

¹⁵¹ Lapsiasia 2016.

¹⁵² Aaltonen 2009, 241 - 243.

oltava riittävän päätöskykyinen, riittävän tietoinen asiasta, harkinnut asiaa huolellisesti sekä ilmaissut mielipiteensä ilman pakkoa.¹⁵³

Lapsen päätöskyvyn arvioiminen on hankalaa. Arviointi tehdään iän mukaan, mutta sillä voidaan tarkoittaa biologista, emotionaalista, sosiaalista tai kognitiivista ikää. Ongelmallista on, että lapsen kognitiivinen ikä ei vastaa ollenkaan lapsen biologista ikää.¹⁵⁴ Usein pienen lapsen eli alle 6-vuotiaan ymmärrys ja kieli eivät ole kehittyneet kunnolla, joten hänen mielipiteensä ei voi saada itsenäistä merkitystä päätöstä tehtäessä. Lapsen mielipiteeseen vaikuttaa esimerkiksi voimakkaasti vanhemman läsnäolo. Lapsi ei pysty ottamaan huomioon mielipiteensä vaikutusta tulevaisuuteensa.¹⁵⁵

Lapsen vanhentuessa hän kykenee perustelemaan mielipiteensä paremmin. Seitsemän vuoden ikäisenä lapsen ajattelu alkaa kehittymään, mutta yleensä vasta 12-vuotias lapsi pystyy ajattelemaan käsitteellisesti. 12-vuotias saattaa vaikuttaa hyvin kehittyneeltä ja aikuismaiselta, mutta emotionaalisesti hän on vielä hyvin lapsenomainen. Lasten yksilöllisessä kehityksessä on siis mittavia eroja, joten pelkän iän mukaan ei voida arvioida lapsen kykyä tehdä harkittu päätös.¹⁵⁶

10.2 Huoltajuus ja vanhemmuus

Usein arkielämässä puhutaan vanhemmista, mutta oikeudellisesti puhuttaessa käytetään nimitystä huoltaja. Vanhemmuuden ja huoltajuuden erona on, että huoltajuudesta voidaan vapauttaa, jos huoltaja ei ole kelvollinen, mutta vanhemmuutta eli äitiyttä tai isyyttä ei voida lopettaa. Avioliittoperheessä lapsen huoltajuus liittyy vanhemmuuteen, varsinkin isyyteen. Aviomiehen oletetaan suoraan olevan lapsen isä ja huoltaja. Jos lapsen syntyessä vanhemmat eivät ole naimisissa, lapsen vanhempi on vain äiti. Tällöin isyys on erikseen tunnustettava.¹⁵⁷

Laki lapsenhuollosta ja tapaamisoikeudesta 1 §:n mukaan lapsen huolto tarkoittaa sitä, että lapsen kehitys ja hyvinvointi on turvattava. Lapsen ja vanhempien välillä sekä muiden ihmisten kanssa tulee olla myönteinen ja läheinen suhde. Lapselle on annettava lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarvittava huolenpito ja valvonta. Kasvuympäristön tulee olla turvallinen ja virikkeitä antava. Lapsen täytyy saada ymmärrystä ja hellyyttä eikä lasta saa kurittaa ruumiillisesti tai kohdella muuten loukkaavasti. Esimerkiksi jos lapsen ympärileikkausta pidetään ruumiillisena kurituksena tai pahoinpitelynä, se on vastoin lakia.

¹⁵³ Aaltonen 2009, 244 - 245.

¹⁵⁴ Mahkonen 2008, 100.

¹⁵⁵ Karttunen 2008, 520 - 521.

¹⁵⁶ Aaltonen 2009, 246.

¹⁵⁷ Kangas 2013, 100.

Huoltajan tehtävät on määritelty LHL 4 §:ssä. Huoltajalla on oikeus päättää lapsen kasvatuksesta, hoidosta, asuinpaikasta sekä muista henkilökohtaisista asioista. Kuitenkin huoltajan on keskusteltava lapsen kanssa ennen päätöksentekoa lapsen henkilökohtaisessa asiassa, jos se on lapsen kehitystasoon nähden mahdollista. Lapsen mielipide ja toivomus on siis huomioitava päätöksessä. Lapsen henkilökohtaisissa asioissa huoltaja edustaa lasta. On eri asia päättää lapsen taloudellisista asioista kuin puuttua lapsen koskemattomuuteen ja teettää lopullinen muutos lapsen kehoon. Esimerkiksi voidaan ajatella, että lapsen ympärileikkauksesta tulisi keskustella lapsen kanssa ja huomioida lapsen mielipide asiaan. Kuitenkin pieni lapsi ei välttämättä kykene antamaan mielipidettään asiaan, joten ympärileikkaus tulisi tehdä vasta kun lapsi on kasvanut tai jopa aikuisiällä.

Huoltajien yhteistoiminnasta on säädetty LHL 5 §:ssä. Lapsen huoltoon liittyvistä asioista päättävät lapsen huoltajat yhdessä, jollei toisin ole määrätty. Poikkeuksena on kuitenkin, jos toinen huoltajista ei pysty osallistumaan päätöksen tekemiseen esimerkiksi matkan tai sairauden vuoksi ja päätöksen viivästyminen olisi haitallista, voidaan päätös tehdä ilman toista huoltajaa. Näin ei voida toimia, jos asialla on suuri merkitys lapsen tulevaisuuden kannalta, vaan silloin päätös on tehtävä yhdessä. Esimerkiksi lapsen ympärileikkauksesta päättäminen voidaan katsoa olevan merkittävä asia lapsen elämässä, joten siitä ei voi päättää vain toinen huoltajista.

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 1 luvun 5 § määrittelee lapsen edun. Sosiaalihuollon toimissa on huomioitava lapsen etu ja miten erilaisilla toimenpiteillä saadaan turvattua lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi, mahdollisuus saada ymmärrystä sekä iän ja kehitystason mukaisen huolenpidon, turvallisen kasvuympäristön, ruumiillisen ja henkisen koskemattomuuden sekä itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen.

LHL:n 3 luvun 1 §:n mukaan lapsen ja huoltajan välinen suhde tarkoittaa kahden oikeussubjektin välistä suhdetta. Suhteen sisältö muuttuu lapsen täytettäessä 18 vuotta. Huoltajien on huolehdittava lapsesta ja huomioitava lapsen etu. Lapsen hoito tarkoittaa lapsen fyysisestä hyvinvoinnista huolehtimista ja lapsen kasvatusta tarkoittaa lapsen henkisen kasvamisen tukemista. Lapsen kasvuympäristön tulee olla turvallinen. Kasvatukseen voi liittyä myös uskonnollinen kasvatusta, mikä vaihtelee uskonnollisen yhdiskunnan perinteistä riippuen.

Uskonnonvapauslain 3 luvun 2 §:n mukaan vanhemmilla on yhdessä oikeus päättää lapsen uskonnollisesta asemasta. Vuoden kuluessa lapsen syntymästä, äiti voi päättää lapsen kuulumisesta uskonnolliseen yhdiskuntaan, jos päätöstä ei ole tehty siihen mennessä yhdessä lapsen isän kanssa.¹⁵⁸ Uskonnonvapauslain 3 luvun 3 §:n mukaan lapsen täytettäessä 15 vuotta, hän voi vanhempien kirjallisella suostumuksella erota tai liittyä uskonnolliseen yhdiskuntaan. Kaksi-

¹⁵⁸ Kangas 2013, 104 - 106.

toista vuotta täyttänyt lapsi voidaan vain hänen omalla kirjallisella suostumuksellaan ilmoittaa eronneeksi tai liittää uskonnolliseen yhdyskuntaan.

Lastensuojelun on tuettava lapsen kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelu tarkoittaa lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua. Lastensuojelun tulee pyrkiä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia puuttamalla niihin ajoissa. Lastensuojelulain 4 §:n mukaan on turvattava lapsen ruumiillinen ja henkinen koskemattomuus ja annettava mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihinsa. Lapsi on otettava huostaan, jos on puutteita lapsen huolenpidossa tai kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen kehitystä tai terveyttä. Kuitenkin vain silloin kun avohuollon toimet eivät riittäisi lapsen edun mukaiseen huolenpitoon.¹⁵⁹ Lastensuojeluviranomaisen täytyy ilmoittaa lapsen kaltoin kohtelusta poliisille, jos epäillään lapsen joutuneen seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi tai lasta on muuten törkeällä tavalla pahoinpidelty.¹⁶⁰

Riippuen lapsen henkilökohtaisesta asemasta eli onko lapsesta vastuussa vanhemmat, huoltaja tai sosiaalityöntekijä on lapsen edun oltava etusijalla. Lapsesta on kuitenkin ensisijaisesti vastuussa lapsen huoltajat. Lapselle on taattava aina turvallinen kasvuympäristö. Tämä oikeus kuuluu jokaiselle lapselle sukupuolestaan, uskonnostaan tai rodustaan huolimatta.¹⁶¹

11 Ympärileikkauksen nykytila Suomessa

Tällä hetkellä Suomessa ei ole lainsäädäntöä poikien ympärileikkauksesta, mutta suuri enemmistö vastustaa toimenpidettä.¹⁶² Poikien ympärileikkauksen ristiriitaiset näkemykset ovat saaneet asiantuntijoita keskustelemaan siitä, tarvitaanko poikien ympärileikkaukselle lainsäädäntö. Ympärileikkausta voidaan arvioida muun muassa Suomen perustuslain, kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ja kansainvälisten ympärileikkauksilainsäädäntöjen pohjalta. Ympärileikkausta tulee arvioida myös YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen ja biolääketieteellisen ympärileikkauksen pohjalta.¹⁶³

Suomessa on keskusteltu ympärileikkauksista eri tahoilla, kuten mediassa, lääkäreiden välillä sekä eettisissä toimikunnissa. Varsinkin Suomeen 1990-luvun laman myötä alkoi keskustelu terveydenhuollon säästämiskohteista. Tämän seurauksena osa paikallisista sairaalatahoista päätti lopettaa ympärileikkausten tekemisen. Päätös oli sosiaali- ja terveysministeriön antamien ohjeiden vastainen, koska ohjeissa sairaaloita kehoitettiin suorittamaan ympärileikkauksia. Kuitenkin 2003 vuoden alkupuolella Lääkäriliitto tiedotti, että heidän mukaansa ei-lääketieteellinen ympärileikkaus ei sisälly julkiseen terveydenhuoltoon ja sitä ei tule kustan-

¹⁵⁹ Kangas 2013, 127.

¹⁶⁰ Mahkonen 2010, 226.

¹⁶¹ Kangas 2013, 104 - 127.

¹⁶² Väestöliitto 2012, 55.

¹⁶³ Sosiaali- ja terveysministeriö 2003, 28 - 30.

taa verovaroin. Lääkäriliitto perusteli päätöstään siten, että Suomessa kunnioitetaan yksilön ruumiillista koskemattomuutta, joten ympärileikkaus on ristiriidassa suomalaisen kulttuurin kanssa. Heidän mukaansa ei ole myöskään lääketieteellistä näyttöä siitä, että ympärileikkauksesta olisi hyötyä.¹⁶⁴

Lääkäriliiton kannassa ei huomioitu sitä, että ympärileikkauksessa on kyse lääketieteellisestä toimenpiteestä ja yli miljardi ihmistä pitää toimenpidettä merkittävänä uskonnollisena rituaalina. Tämän vuoksi päätös oli tehty vain kustannussyistä, koska ympärileikkauksia tehdään joka tapauksessa vaikka sairaalat eivät niitä suostuisi tekemään. Tämä johtaa vaarallisiin komplikaatoriskeihin ja koviin kipuihin, kun toimenpide tehdään kotona, koska kaikilla vanhemmilla ei ole varaa yksityisen sairaalan maksuihin.¹⁶⁵

Kuvio 2: Kotiloissa tehtyjen ympärileikkausten riskit (Maïche 2013, 4).

Myöhemmin Sosiaali- ja terveysministeriö ja Kuntaliitto ovat päättäneet, että ympärileikkaukset täytyy tehdä sairaaloissa. Syynä on muun muassa se, että ympärileikkaus on todettu lääketieteellisesti kannattavaksi. Tutkimusten mukaan HPV: ja HIV:n infektoriski on pienempi ympärileikatuilla miehillä. Maailman terveysjärjestön WHO:n ja YK:n aids-järjestön mukaan ympärileikkauksesta on hyötyä varsinkin Saharan eteläpuolisessa Afrikassa. Ympärileikkaus estää myös penissyöpää. Penissyöpää ilmenee Suomessa noin alle kaksikymmentä tapausta vuodessa.¹⁶⁶

11.1 Sosiaali- ja terveysministeriön ohje poikien ei-lääketieteellisestä ympärileikkauksesta

Suomessa uskonnollisista syistä tehtävien ympärileikkausten vuosittainen tarve on yli 400. Ei-lääketieteellisessä ympärileikkauksessa puututaan pojan ruumiilliseen koskemattomuuteen

¹⁶⁴ Maïche 2013, 45 - 46 ja Lääkäriliitto 2013.

¹⁶⁵ Maïche 2013, 46 - 47 ja Lääkäriliitto 2013.

¹⁶⁶ Maïche 2013, 48.

peruuttamattomasti. Sosiaali- ja terveysministeriön eli STM:n vuonna 2015 antaman ohjeen mukaan uskonnolliset ja kulttuuriset poikien ympärileikkaukset tulee sallia tietyin edellytyksin. Ohje soveltuu poikien ympärileikkauksiin, jotka tehdään alle 18-vuotiaille ei-lääketieteellisistä syistä. Tavoitteena on, että toimenpiteellä on turvalliset olosuhteet.¹⁶⁷

Vain laillistettu lääkäri saa tehdä ympärileikkauksen ja hänen on annettava huoltajille riittävät tiedot ympärileikkauksesta ennen sen tekemistä. Ympärileikkaus voidaan tehdä vain, jos huoltajat ovat antaneet kirjallisen suostumuksen. Ympärileikkausta ei saa tehdä, jos toinen huoltajista vastustaa sitä. Poikaa on myös kuultava ja annettava hänelle tarpeelliset tiedot hänen ikäänsä ja kehitystasoonsa nähden. Ympärileikkaus on tehtävä kivunlievityksen kanssa, mistä lääkäri on myös vastuussa. Leikkausolosuhteiden tulee olla asianmukaiset ja ympärileikkaus on tehtävä steriileissä olosuhteissa. Toimenpide ei myöskään kuulu julkisesti rahoitettuun terveydenhuoltoon.¹⁶⁸

11.2 Asiantuntijoiden näkemyksiä

Rikosoikeuden professori Raimo Lahden mielestä Suomeen tarvitaan ympärileikkauslaki. Yksi erityisen hankala asia ympärileikkauksessa on, että joudutaan hyväksymään lapsen ruumiilliseen koskemattomuuteen puuttuminen. Koskemattomuus on tärkeä perus- ja ihmisoikeus, joten siihen on vaikeata tehdä poikkeusta ilman lainsäädäntöä. Oviedon sopimus eli Euroopan neuvoston sopimus 164 sisältää lain, mikä kieltää teoriassa terveen kudoksen poistamisen lapselta ja leikkauksesta on oltava välitöntä hyötyä lapselle. Sopimus sai lainvoiman Suomessa vuonna 2010. Korkeimman oikeuden mukaan biolääketiede ei ole suoraan sovellettavaa oikeutta, mutta sillä on suuri painoarvo. Välitön hyöty voi olla, että lapsi tulee paremmin hyväksytyksi kulttuurisessa ja uskonnollisessa yhteisössä. Lahti pitää kuitenkin tätä tulkintaa väljänä lapsen edun käsitteelle. Lääkäriliiton toiminnanjohtaja kertoo, että lääkärrien mielestä laintulkitsijoilla on hyvin salliva käsitys.¹⁶⁹

Sosiaali- ja terveysministeriössä asetetussa työryhmässä tutkitaan ympärileikkauksilain tarvetta. Tällä hetkellä korkeimman oikeuden mukaan tulee olla lääketieteellinen perustelu ja muutenkin perustelut toimenpiteelle. Siihen ei saa liittyä rikollista toimintaa. Tällä hetkellä on säätelyä, jota voidaan hyödyntää ympärileikkauksiin. Työryhmän mukaan voidaan pärjätä ilman erillistä lakia, jos katsotaan, että on kunnolliset ohjeistukset toimimisesta. Työryhmän mukaan tärkeintä on, että lapsen terveys ei vaarannu ympärileikkauksen vuoksi.¹⁷⁰

¹⁶⁷ STM:n ohje poikien ei-lääketieteellisestä ympärileikkauksesta 2015.

¹⁶⁸ STM:n ohje poikien ei-lääketieteellisestä ympärileikkauksesta 2015.

¹⁶⁹ Yle Spotlight 2016.

¹⁷⁰ Yle Spotlight 2016.

Valtakunnallisen sosiaali- ja terveysalan eettisen neuvottelukunnan eli ETENEn mukaan valtio ei pärjää vanhoille kulttuurisille perinteille, joten tarvitaan ympärileikkauslaki. Silloin asiasta pystytään keskustelemaan avoimesti ja siihen voidaan vaikuttaa.¹⁷¹ ETENE katsoo, että poikalapsen tulisi itse saada päättää ei-lääketieteellisestä ympärileikkauksesta, jos vanhemmat ovat keskenään eri mieltä toimenpiteestä.¹⁷²

Lapsiasiainvaltuutetun mielestä on kaksi vaihtoehtoa, joko kielletään poikien ei-lääketieteellinen ympärileikkaus tai kuunnellaan lapsen mielipide asiasta. Lapsiasiainvaltuutetun mukaan kiellon ansiosta ei olisi mitään perusteluita, miksi lapselta poistetaan tervettä ihokudosta uskonnollisen perinteen takia. Toisessa vaihtoehdossa annetaan lapsen päättää ja ottaa kantaa, haluaako hän leikkauksen vai ei. Lapsen iän ja kehityksen tulee mahdollistaa se, että hän pystyy määrittämään itse, kokeeko leikkauksen tarpeelliseksi.¹⁷³

Lapsiasiainvaltuutettu esitti näkemyksen, että jos nykypäivänä tulisi uusi uskonto, joka käskisi leikkauttamaan palan sormesta uskonnollisena rituaalina, uskontoa ei sallittaisi.¹⁷⁴ Tätä voi verrata poikien ympärileikkaukseen, sillä siinäkin puututaan lapsen koskemattomuuteen.

12 Yhteenveto ja johtopäätökset

Ihmisnormit, perusnormit ja rikosoikeussäännökset suojelevat ihmisen ruumiillista koskemattomuutta. Jos ruumiillisen koskemattomuuden loukkaus katsotaan hyväksyttäväksi, tulisi se pystyä perustelemaan oikeudellisesti.¹⁷⁵ Lapsen perustuslailliseen koskemattomuuteen puuttuminen tulisi hyväksyä vain jos se olisi lapsen edun mukaista. Aikaisemmassa korkeimman oikeuden päätöksessä katsottiin ympärileikkauksen olevan lapsen edun mukaista, jotta lapsi mukautuu paremmin uskonnolliseen yhteisöönsä.

Koska biolääketieteen sovelluksia säännellään kansallisesti kansainvälisten normistojen kautta, oikeusjärjestyksessä joudutaan takaamaan henkilökohtaisen koskemattomuuden suoja ja tunnustamaan ihmisarvon loukkaamattomuus sekä punnitsemaan ihmis- ja perusoikeuksien periaatteita.¹⁷⁶

Poikien ympärileikkauksissa tulee ottaa huomioon biolääketiedesopimus, jossa keskeistä ympärileikkauksen kannalta on sopimuksen 6 artiklan mukainen välitön hyöty asianomaiselle. Ympärileikkauksesta tulisi siis olla asianomaiselle välitöntä hyötyä. Biolääketiedesopimuksen 26 artiklan mukaisesti sopimus on yleisen turvallisuuden vuoksi, terveyden suojaamiseksi, ri-

¹⁷¹ Yle Spotlight 2016.

¹⁷² Helsingin sanomat 2013.

¹⁷³ Yle Spotlight 2016.

¹⁷⁴ Yle Spotlight 2016.

¹⁷⁵ Lahti 1999.

¹⁷⁶ Lahti 2006, 210.

kollisuuden estämiseksi tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi. Raimo Lahden mukaan edellä mainituista oikeuksista ei voida johtaa uskonnonvapauteen ja syrjinnän kieltoon perustuvia syitä, jotka poikkeaisi 6 artiklan määrittelemästä välittömästä hyödyttä.¹⁷⁷

Rikosoikeuden professori Raimo Lahden mukaan Suomen oikeusjärjestyksen kannalta poikien ympärileikkaus, ilman lääketieteellistä syytä, on erittäin kyseenalaista, mikäli pätevään tahdonmuodostukseen kykenevä asianomainen ei ole antanut toimenpiteeseen itse suostumusta.¹⁷⁸ Näin ollen poikien ei-lääketieteellistä ympärileikkausta ei saisi tehdä alle 15-vuotiaille, jotta ei puututa lapsen koskemattomuuteen. Toimenpiteeseen tulisi olla yli 15-vuotiaan suostumus, sillä sen ikäinen on yleensä tarpeeksi kypsä päättämään kehostaan. Kypsyyttä ei voi kuitenkaan päätellä vain iän perusteella, vaan lääkärin täytyy ottaa huomioon myös alaikäisen kehitystaso. Rikoslain 3 luvun 4 §:n mukaan rikosoikeudellinen vastuukin alkaa 15-vuotiaasta. Hallituksen esityksessä (44/2002) luvussa 5.1 rikosoikeudellisen vastuun ikäraja perustellaan sillä, että 15-vuotiaalla ja tätä vanhemmalla on iän tuoma henkinen kypsyys, jota tulisi voida sen ikäiseltä jo edellyttää.

Jos poikien ympärileikkauksesta säädettäisiin laki, niin yhteiskunta ja kansalaiset tietäisivät ympärileikkauksen hyväksyttävyyden ja sen seuraukset. Lain ansiosta ympärileikkauksien tuomitseminen yhdenvertaisesti helpottuisi. Ilman lakia alemmat tuomioistuimet joutuvat soveltamaan aikaisempia korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiä. Lain myötä ei-lääketieteelliset ympärileikkaukset todennäköisesti vähenisivät, koska lääkärit eivät tekisi toimenpidettä ilman terveydellistä syytä. Tämä saattaisi kuitenkin lisätä sairaalan ulkopuolisia ympärileikkauksia, jolloin toimenpidettä ei tekisi ammattikirurgi.

Viimeisimmässä korkeimman oikeuden ennakkopäätöksessä KKO 2016:25 korkein oikeus tuomitsi ympärileikkauksen pahoinpitelyksi, joten tulee pohtia ympärileikkauksilain tarpeellisuutta. Aiempien tuomioistuinten on tunnettava ennakkopäätökset ja niiden on myös käytännössä noudatettava ennakkopäätöksiä ratkaisuoheita.¹⁷⁹ Korkeimman oikeuden uuden linjauksen vuoksi vastaavanlaiset ympärileikkaustapaukset todennäköisesti tuomittaisiin pahoinpitelyiksi.

Yhtenä ennaltaehkäisykeinona voisi olla ei-lääketieteellisestä ympärileikkauksesta valistaminen jo lastenneuvolassa. Varsinkin toimenpiteen komplikaatioista olisi tärkeää puhua vanhemmille. Näin vanhemmat ymmärtäisivät ympärileikkauksen riskit ja seuraukset.

¹⁷⁷ Lahti 1999.

¹⁷⁸ Lahti 1999.

¹⁷⁹ Virolainen & Vuorenperä 2012, luku 1.3.

Kansainvälisen oikeuden, rikos- , perhe- ja terveysoikeuden lähtökohtina ovat samat ihmisoi-
keudet, kuten oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Ei-lääketieteellinen ympärileik-
kaus on lapsen koskemattomuuteen puuttumista. Näin ollen ei-lääketieteellinen ympärileik-
kaus tulisi lain tasoisella normilla kieltää.

Lähteet

Painetut lähteet

Aaltonen, A. 2009. Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimissa. Helsinki: Edita.

Benjamin, S. 2015. Varhaiskasvatuksen kulttuuriperintökasvatus yhteiskunnallisessa murroksessa. Teoksessa Uskonto lapsuuden kulttuureissa. Toim. Ubani, M., Poulter, S. & Kallioniemi, A. Helsinki: Lasten keskus. 179 - 207.

El Saadawi, N. 2002. Eevan kätkeytyt kasvot. Nainen arabimaailmassa. Suom. Dahlgren, S. Keuruu: Otava.

Hallenberg, H. 2016. Miten elää muslimina. Teoksessa Islamilainen kulttuuri. Toim. Palva, H & Perho, I. Helsinki: Otava. 13 - 76.

Husa, J. & Pohjolainen, T. 2014. Julkisen vallan oikeudelliset perusteet. 4. uudistettu painos. Helsinki: Talentum.

Illman, K. 1998. Juutalaisuuden historia. Teoksessa juutalainen kulttuuri. Toim. Harviainen, T. & Illman, K. Keuruu: Otava. 9 - 44.

Jyränki, A. 2000. Uusi perustuslakimme. Turku: Iura nova.

Kalliala, M. 2015. Uskonto, kulttuuri ja lapsuus. Teoksessa Uskonto lapsuuden kulttuureissa. Toim. Ubani, M., Poulter, S. & Kallioniemi, A. Helsinki: Lasten keskus. 15 - 34.

Karttunen, R. 2008. Huoltajuus- ja tapaamisoikeuskiistat. Oikeuspsykologia. Helsinki.

Lahti, R. 2010. Poikien ympärileikkaus. Monikulttuurista rikosoikeutta. Helsinki.

Lahti, R. 2006. Lääkäri ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen puuttuminen. Teoksessa Väkivalta: seuraamukset ja haavoittuvuus Terttu Utriaisén juhla-kirja. Toim. Lohiniva-Kerkelä, M. Helsinki: Talentum. 187 - 210.

Lappi-Seppälä, T. 2008. Rikos ja rikosoikeus. Helsinki: Talentum.

Lehtonen, L. 2015. Terveystuon ammattihenkilöt. Teoksessa Terveystuon. Helsinki: Talentum. 141 - 160.

Lohiniva-Kerkelä, M. 2007. Terveystuon juridiikka. 4. uudistettu painos. Helsinki: Talentum.

Lohiniva-Kerkelä, M. 2015. Potilaan oikeudet. Teoksessa Terveystuon. Helsinki: Talentum. 161 - 207.

Lohiniva-Kerkelä, M. 2015. Rikosoikeudelliset seuraamukset terveystuon ammattihenkilöille. Teoksessa Terveystuon. Helsinki: Talentum. 374 - 377.

Mahkonen, S. 2010. Lastensuojelu ja laki. Helsinki: Edita.

Mäiche, A. 2013. Muslimi potilaana ja asiakkaana Suomessa. Helsinki: Into Kustannus Oy.

Moore, K., Dalley, A. & Agur, A. 2014. Clinically oriented anatomy. 7. painos. Philadelphia: Wolters Kluwer Health.

Nieminen, L. 2013. Perus- ja ihmisoikeudet ja perhe. Helsinki: Talentum.

- Ojanen, T. 2003. Perusoikeudet ja ihmisoikeudet Suomessa. Helsinki: Forum Iuris.
- Ojanen, T. 2009. Johdatus perus- ja ihmisoikeusjuridiikkaan. Helsinki: Forum Iuris.
- Ojanen, T. 2010. EU-oikeuden perusteita. Helsinki: Edita.
- Pahlman, I. 2003. Potilaan itsemääräämisoikeus. Helsinki: Edita.
- Pahlman, I. 2015. Potilaan tiedonsaanti- ja itsemääräämisoikeus. Teoksessa Terveys- ja ihmisoikeus. Helsinki: Talentum. 190 - 207.
- Palva, H. 1999. Islam. Teoksessa Uskonnot maailmassa. Toim. Hyry, K & Pentikäinen, J. 4. Uudistettu painos. Porvoo: WSOY. 174 - 207.
- Pellonpää, M. 2004. Henkilökohtainen koskemattomuus. Teoksessa Perusoikeudet. Helsinki: Talentum.
- Perho, I. 2016. Oppisuuntia. Teoksessa Islamilainen kulttuuri. Toim. Palva, H & Perho, I. Helsinki: Otava. 123 - 127.
- Räisänen, H. 1999. Kristinusko. Teoksessa Uskonnot maailmassa. Toim. Hyry, K & Pentikäinen, J. 4. Uudistettu painos. Porvoo: WSOY. 157 - 173.
- Tapani, J. & Tolvanen, M. 2013. Rikosoikeuden yleinen osa - vastuuoppi. Helsinki: Talentum.
- Ukkola, V., Ahonen, J., Alanko, A., Lehtonen, T. & Suominen, S. 2001. Kirurgia. Porvoo: WSOY.
- Virolainen J. & Vuorenperä, M. 2012. Prosessioikeuden oikeuslähteet, normit ja peruskäsitteet. Teoksessa Prosessioikeus. Helsinki: Talentum Fokus.

Virallislähteet

Laki lapsenhuollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 17.8.1992/785

Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä 28.6.1994/559

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417

Rikoslaki 19.12.1889/39

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/3101

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731

Terveys- ja ihmisoikeuslaki 30.12.2010/1326

Uskonnonvapauslaki 6.6.2003/453

HE 185/1991 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi potilaan asemasta ja oikeuksista.

HE 309/1993. Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 94/1993. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsitteiksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.

HE 44/2002. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

Euroopan ihmisoikeussopimus. 1950. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin. European court of human rights.

http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_FIN.pdf

Explanatory Report to the Convention for the protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine. 1997.

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900016800ccde5>

Kansalaisyhteisö- ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus 8/1976.

http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1976/19760008/19760008_2

Sosiaali- ja terveysministeriö. 20.1.2015. STM:n ohje poikien ei-lääketieteellisestä ympärileikkauksesta. Viitattu 16.6.2016.

<http://stm.fi/documents/1271139/1367411/Ohje+poikien+ei+l%C3%A4%C3%A4ketieteellisest%C3%A4+ymp%C3%A4rileikkauksesta.pdf/80fa20c0-1917-4dc0-912d-16cc5fb380eb>

Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus 6/1976. http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1976/19760006/19760006_2

The Universal Declaration of Human Rights. <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>

Valtiosopimukset 44/1991. Euroopan sosiaalinen peruskirja.

<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910044>

Valtiosopimukset 80/2002. Uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja.

<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2002/20020080>

Yleissopimus ihmisoikeuksien ja ihmisarvon suojaamiseksi biologian ja lääketieteen alalla 24/2010. http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2010/20100024/20100024_2

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus 60/1991.

<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060>

Oikeustapaukset

KKO:2008:93

KKO:2016:24

KKO:2016:25

Sähköiset lähteet

Denniston, G., Hodges, F. & Milos, M. 2009. Circumcision and human rights. Viitattu 15.9.2016.

https://books.google.fi/books?hl=fi&lr=&id=MNRJ0YuLNBUC&oi=fnd&pg=PR5&dq=circumcision+and+human+rights&ots=prQr44sCeM&sig=YeixT0ZxNDaYs8Tq2kIHjhyiG8g&redir_esc=y#v=onepage&q=circumcision%20and%20human%20rights&f=false

Euroopan unioni. 2016. Perustietoa Euroopan unionista. Viitattu 5.9.2016.
https://europa.eu/european-union/about-eu/eu-in-brief_fi

Helsingin juutalainen seurakunta. 2015. Tietoa meistä. Viitattu 29.11.2016.
http://www.jchelsinki.fi/fi/tietoa_meista

Helsingin sanomat. 22.5.2013. Etene: Vanhempien oltava yksimielisiä ympärileikkauksesta. Viitattu 1.10.2016. <http://www.hs.fi/kotimaa/a1369189957181>

Infopankki. 2014. Kulttuurit ja uskonnot Suomessa. Viitattu 16.11.2016.
<http://www.infopankki.fi/fi/tietoa-suomesta/perustietoa-suomesta/kulttuurit-ja-uskonnot-suomessa>

Korkein oikeus. 2014. Ennakkopäätökset.
<http://korkeinoikeus.fi/fi/index/ennakkopaatokset.html>

Kolehmainen, M. 2010. Esinahan kirurgia. Taskinen, S. & Lindell, O. Julkaisussa Duodecim 126. Verkkodokumentti. Viitattu 5.10.2016.
<http://www.terveyskirjasto.fi/xmedia/duo/duo98530.pdf>

Lahti, R. 14.6.1999. Näkökohtia poikien ympärileikkausten hyväksyttävyydestä.
<http://etene.fi/documents/1429646/1555971/LAUSUNTO+POIKIEN+YMP%C3%84RILEIKKAUKSES TA.pdf/7f29d4a2-9772-43ea-8a0e-0397c0e1fb88>

Lindahl, H. 2012. Ympärileikkaus. Lääketieteellinen näkökulma. Lasten klinikka, HYKS.
http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/06/Alustus_Harry_Lindahl.pdf

MTV3. Sipinen, M. 2014. Ympärileikkauksista kiivas keskustelu - Yhdysvalloissa suositaan, Euroopassa varoitellaan. Viitattu 15.5.2016.
<http://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/ymparileikkauksista-kiivas-keskustelu-yhdysvalloissa-suositaan-euroopassa-varoitellaan/3138050>

Oikeusministeriö. 2014. Perustuslaki. Viitattu 4.7.2016.
<http://oikeusministerio.fi/fi/index/toimintajavoitteet/lakiensaaminen/perustuslaki.html>

Raimo Lahti. 14.6.1999. Näkökohtia poikien ympärileikkausten hyväksyttävyydestä.
<http://etene.fi/documents/1429646/1555971/LAUSUNTO+POIKIEN+YMP%C3%84RILEIKKAUKSES TA.pdf/7f29d4a2-9772-43ea-8a0e-0397c0e1fb88>

Pew Research Centur. 2010. Global Religious Futures. Viitattu 28.9.2016.
<http://www.globalreligiousfutures.org/religions/christians>

Pew Research Center. 2016. Muslims and Islam: Key findings in the U.S. and around the world. Viitattu 28.11.2016.
<http://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/07/22/muslims-and-islam-key-findings-in-the-u-s-and-around-the-world/>

Sosiaali- ja terveysministeriö. 15.6.1999. Lausunto poikien ympärileikkauksesta.
<http://etene.fi/documents/1429646/1555971/LAUSUNTO+POIKIEN+YMP%C3%84RILEIKKAUKSES TA.pdf/7f29d4a2-9772-43ea-8a0e-0397c0e1fb88>

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2003. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2003:39. <https://julkari.fi/bitstream/handle/10024/111479/TRM200339.pdf?sequence=1>

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2016. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea. Viitattu 27.9.2016.
<http://stm.fi/ministerio/kansainvaliset-asiat/en/euroopan-sosiaalisten-oikeuksien-komitea>

Stenman. 2004. Poikien ympärileikkaus: selvitys kansainvälisistä ja kotimaisista käytännöistä. Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 3. Helsinki. Sosiaali- ja terveysministeriö.
<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/73837/Mon200403.pdf?sequence=2>

Suomen YK-liitto. 2016. Ihmisoikeudet. Viitattu 11.9.2016.
<http://www.ykliitto.fi/yk70v/yk/ihmisoikeudet>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2015. Lapset, nuoret ja perheet. Kunniaväkivalta. Viitattu 26.5.2016.
https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/lahisuhde_perhevakivallan_ehkaisytyo/lahisuhde/kunniavakivalta

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2016. Lastensuojelun käsikirja. Tyttöjen ympärileikkaus. Viitattu 26.5.2016.
<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/pahoinpitely-ja-seksuaalinen-hyvakskaytto/tyttojen-ymparileikkaus>

Tilastokeskus. 2016. Väestörakenne. Viitattu 16.11.2016.
http://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html

Työ- ja elinkeinoministeriö. 2016. Kansainvälinen työjärjestö ILO. Viitattu 27.9.2016.
<http://tem.fi/kansainvalinen-tyojarjesto-ilo1>

Ulkoasiainministeriö. 2015. Uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja (ESP, 1996). Viitattu 27.9.2016. <http://www.formin.fi/Public/default.aspx?contentid=66806>

Ulkoasiainministeriö. 2015. Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus ja siihen liittyvä valinnainen pöytäkirja yksilövalituksista (1966). Viitattu 19.11.2016. <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=67713>

Ulkoasiainministeriö. 2014. Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (1966) (TSS-sopimus). Viitattu 19.11.2016.
<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=67747>

Ulkoasianministeriö. 2008. YK:n väestöraportti: Kulttuurilla vahva vaikutus kehitykseen. Tiedote 423/2008. Viitattu 25.5.2016.
<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=142280&contentlan=1&culture=fi-FI>

Unicef. 2013. Tyttöjen sukuelinten silpominen. Viitattu 11.5.2016.
<https://www.unicef.fi/unicef/tyomme-paakohteet/suojelu/tyttojen-ymparileikkaus/>

Unicef. 2015. Lapsen oikeuksien julistus. Viitattu 17.11.2016.
<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/lapsen-oikeuksien-julistus/>

Unicef. 2016. Female genital mutilation/ cutting a global concern unicef's data work on fmg/c. Viitattu 23.11.2016.
https://www.unicef.org/media/files/FGMC_2016_brochure_final_UNICEF_SPREAD.pdf

Väestöliitto. 2012. Kahdeksan kysymystä tasa-arvosta ja seksuaalisuudesta. Väestötietosarja 25. Helsinki: Nord Print Oy. Viitattu 16.6.2016. http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/412b4d106cb41bc22498fa6fa6d1945e/1466097783/application/pdf/2193234/VLiitto_8Kysymyst%C3%A4_Web.pdf

WHO. 2007. Male circumcision: global trends and determinants of prevalence, safety and acceptability. World Health Organization, Department of Reproductive Health and Research and Joint United Nations Programme on HIV/AIDS (UNAIDS). Viitattu 22.11.2016.
http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/43749/1/9789241596169_eng.pdf

Yhdistyneet kansakunnat. 2016. Ihmisoikeudet. Viitattu 11.9.2016.
<http://www.yk.fi/node/255>

Yhdistyneet kansakunnat. 2016. Suomi ja YK. Viitattu 19.11.2016.
<http://yk.fi/suomijayk>

Video -lähteet

Yle Spotlight. 13.9.2016. Lapsiasiavaltuutettu. Esinahka veitsenterällä. Yle Areena. Viitattu 21.9.2016.

Yle Teema. 2016. Penisdokumentti. Yle Areena. Viitattu 19.5. 2016.

Kuviot

Kuvio 1: Lapsen kulttuuri-identiteettiin vaikuttavat ulottuvuudet.....	16
Kuvio 2: Kotiloissa tehtyjen ympärileikkausten riskit.....	47

Taulukot

Taulukko 1: Ei-muslimimaissa tehdyt ympärileikkaukset	12
---	----